

Vilniaus universitetas Teisės fakultetas

Baudžiamosios teisės katedra

Kasparo Žoštauto,

V kurso, baudžiamosios teisės

studijų šakos studento

Magistro darbas

**Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jauniems
suaugusiems Lietuvoje ir užsienio šalyse**

**Application of Peculiarities of Criminal Liability of Juveniles for Young Adults in
Lithuania and Foreign Countries**

Vadovė Andželika Vosyliūtė

Recenzentas Jonas Prapiestis

Vilnius

2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso XI skyrius ir įtvirtinti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai, didesnė analizės dalis skirta baudžiamojo kodekso 81 straipsnio 2 dalies taikymui. Analizuojama doktrina, teismų praktika, užsienio šalių požiūris į nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymą jauniems suaugusiems.

Pagrindiniai žodžiai: nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė, nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai, nepilnametis, jaunas suaugęs asmuo, socialinė branda.

This work analyzes Chapter XI of the Criminal Code of the Republic of Lithuania and establishes the peculiarities of juvenile criminal responsibility, a larger part of the analysis is devoted to the application of Article 81 (2) of the Criminal Code. The doctrine, case law, and attitudes of foreign countries toward the application of juvenile criminal liability to young people are all examined.

Keywords: criminal liability of minors, peculiarities of juvenile criminal responsibility, under-age, young adult, social maturity

Turinys

Ižanga	2
1. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės samprata, ypatumai ir paskirtis	5
1.1. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sąvoka ir sistema	5
1.2. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai ir paskirtis	9
2. Jaunas pilnametis kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo subjektas.....	13
3. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sistema ir jos taikymo ypatumai jaunam suaugusiam (pilnamečiui)	25
3.1. Auklėjamojo poveikio priemonės ir jų ypatumai jauniems pilnamečiams	25
3.2. Bausmės ir jų skyrimo ypatumai	29
3.3. Alternatyvios jaunų pilnamečių baudžiamosios atsakomybės formos: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės vykdymo atidėjimas.....	35
4. Baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jauniems suaugusiems tarptautiniu lygmeniu ir užsienio šalyse	40
4.1. Jaunų suaugusių (pilnamečių) baudžiamosios atsakomybės ypatumų standartai tarptautiniuose teisės aktuose	40
4.2. Jaunų suaugusių (pilnamečių) baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas Vokietijoje ir kitose Europos valstybėse	42
Išvados	46
Literatūros sąrašas.....	48
Santrauka.....	54
Summary	55

Ižanga

Nagrinėjamos temos aktualumas. Nepilnamečių arba jaunų pilnamečių nusikalstamumas yra labai jautri ir svarbi tema visuomenėje. Buvo atlikta daug medikų ir psichologų tyrimų, kurie nustatė, jog asmuo sulaukęs 18 metų amžiaus ne visuomet yra subrendęs fiziškai tiek socialiai ir tokios brandos procesas gali trukti net keletą metų (Pradel, 2001, p. 591). Visi esame skirtingi, todėl ir branda, kaip laikotarpis gali būti individualus, nėra griežtos amžiaus ribos, kuri pasakytų, kad asmuo jau tapo visiškai savarankišku ir socialiai brandžiu, branda vyksta palaipsniui. Įstatymų leidėjas, atsižvelgęs į minėtas situacijas, tarptautinius teisės aktus, nustatė tam tikrą socialinės brandos vertinimą. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo Kodekso (toliau – BK) 81 straipsnio 2 dalis numato galimybę taikyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus asmeniui, kuriam nusikalstamos veikos padarymo metu buvo suėję 18 metų, tačiau nebuvo suėję 21 metai, jeigu teismas, atsižvelgęs į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus ir kitas bylos aplinkybes, o prireikus – į specialisto paaiškinimus ar išvadą, nusprendžia, kad toks asmuo pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui ir baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jam atitiktų BK numatytą nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės paskirtį. Sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimą labai svarbu, kad bausmė, auklėjamojo poveikio priemonės ir kiti procesiniai ypatumai atitiktų savo paskirtį, todėl nepilnamečiams arba jauniems pilnamečiams, kurių socialinė branda prilyginta nepilnamečiams svarbu skirti tokią bausmę ar auklėjamojo poveikio priemonę, kuri savo turiniu atitiktų tokio asmens amžių ir socialinę brandą. Taip pat ši tema aktuali, nes joje yra aptariama užsienio valstybių ir Lietuvos jaunų pilnamečių teisinis vertinimas, analizuojama ir ieškoma problematikos dėl šio instituto taikymo ar netaikymo dažnumo, ieškoma bendrų sampratų, vertinimo kriterijų, kurie nustato socialinę brandą ir ją apibūdina. Taigi, nepilnamečiai ir jauni pilnamečiai reikalauja ypatingai didelio dėmesio, nes nusikalstamumas jauname amžiuje gali identifikuoti nusikalstamumą ateityje ar net recidyvizmą.

Darbo tikslas ir uždaviniai. Šiuo darbu siekiama atskleisti ir sistemiškai išanalizuoti BK XI skyriaus ypatumus, taip pat šio skyriaus problematikas dėl taikymo subjekto amžiaus ir socialinės brandos ryšio. Taip pat atskleisti BK 81 straipsnio 2 dalies pagrindinius taikymo ar netaikymo kriterijus teismų praktikoje, išanalizuoti užsienio valstybių praktiką dėl šio instituto taikymo. Atskleisti tarptautinius teisės aktus ir užsienio valstybių patirtį, susijusią su nepilnamečiais ir jaunais pilnamečiais baudžiamosios atsakomybės taikymo klausimu. Išanalizuoti Lietuvos Respublikos teisės aktus,

nustatančius galimybę jauniems pilnamečiams taikyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus ir kokie ypatumai yra taikomi, o kurie ne. Išaiškinti amžiaus ir socialinės brandos požymius teisės doktrinoje, bei kaip socialinė branda vertinama teismų praktikoje. Analizuojamos auklėjamojo poveikio priemonės ir bausmės, kurios gali būti pritaikomos nepilnamečiams ar jauniems pilnamečiams. Minimaliai apžvelgiami kriminologiniai, medicininiai ir socialiniai aspektai dėl jaunų pilnamečių socialinės brandos vertinimo ar nustatymo.

Objektas ir tyrimo metodai. Visų pirma, šiame darbe buvo panaudotas lyginamasis tyrimo metodas, buvo lyginama bendroji baudžiamoji atsakomybė ir nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Taip pat darbe buvo panaudotas analizės metodas, buvo analizuojama teismų praktika, BK nuostatos ir kita teisinė literatūra. Magistrinis darbas buvo suskirstytas į smulkesnes dalis, kuriose atskirai aptariamas BK XI skyrius, jo specifika, taikymo ypatumai ir teismų praktika, taip pat buvo atriboti nepilnamečiai ir jauni pilnamečiai vertinant jaunų pilnamečių specifika. Rašant magistrinį darbą taip pat buvo taikomas: sisteminis ir loginis analizės metodai. Sisteminis analizės metodas buvo naudojamas vertinant pagrindinius faktus, jos sisteminant į vieną visumą. Loginis metodas naudojamas įvertinant surinktus faktus ir pateikiant apibendrinimus ir išvadas.

Darbo originalumas. Teisinė mokslinė literatūra, teismų praktika ir mokslinių darbų gausa pasižymi plačiu ir išsamiu nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės vertinimu. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus nagrinėjo labai daug Lietuvos ir užsienio autorių (A. Drakšienė, R. Drakšas, G. Sakalauskas, G. Švedas, L. Ūselė, M. Dobrynina, E. Cauffman, L. Steinberg ir daugelis kitų). Šis darbas yra orientuotas į teismų praktikos analizę dėl jaunų pilnamečių socialinės brandos vertinimo. Vertinami pagrindiniai probleminiai aspektai su kuriais susiduriama teismų praktikoje ir teisinėje literatūroje. Aptariamos jauniems pilnamečiams taikomos bausmės, jos lyginamos su suaugusiųjų. Taip pat analizuojamos auklėjamojo poveikio priemonės, kaip jos pritaikomos jauniems pilnamečiams ir kokios auklėjamojo poveikio priemonės gali būti taikomos jauniems pilnamečiams. Analizuojama socialinės brandos nustatymas teismų praktikoje ir doktrinoje. Taip pat įvertinama ir užsienio šalių praktika, daromos išvados dėl tokios praktikos ar teisinio reguliavimo lyginant su Lietuvos praktika ir teisiniu reguliavimu.

Svarbiausi šaltiniai. Rašant šį darbą buvo remtasi svarbiausias Lietuvos Respublikos teisės aktais, tarptautiniai teisės aktais, A. Drakšio, A. Drakšienės, A. Jatkevičiaus, G. Sakalausko, L. Ūselės, I. Michailovič bei kitų mokslininkų straipsniais įvairiuose periodiniuose leidiniuose, analizuota speciali teisinė ir kitų mokslo šakų literatūra nagrinėjama tematika, kiti teisės vadovėliai, pateikiama naujausia teismų

praktika, atliktų mokslinių tyrimų rezultatai, statistiniai duomenys, tarptautinių konferencijų medžiaga. Pateikiamos svarbiausios įvairių mokslo šakų atstovų išvalgos, patirtis bei nuomonės. Reikšmingą vietą užima užsienio teisinės įstatymų bazės bei literatūros analizė, kitų šalių praktika, tarptautiniai aktai, svarbiausių teisinių institucijų rengiami dokumentai, sprendimai bei pasiūlymai.

1. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės samprata, ypatumai ir paskirtis

Baudžiamoji atsakomybė, kaip ir kitos atsakomybės rūšys yra siejama su asmens asmenybe, visuomene ir valstybe. Kiekvienas asmuo turi tam tikrą santykį su valstybe, kuri nustato tam tikras elgesio normas ir ribas. Nepilnametis asmuo yra visuomenės dalis ir narys, todėl kaip ir bet koks kitas subjektas, taip ir nepilnametis yra atsakingas už savo poelgius ir veiksmus, kurie turi atitikti tam tikrus elgesio taisyklių (reikalavimų) standartus, jeigu toks asmuo savo poelgiais ir veiksmais neatitinka nustatytų standartų, jam taikoma atitinkama atsakomybės rūšis, parodant, kad toks elgesys yra nepriimtinas ir smerktinas visuomenėje.

1.1. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sąvoka ir sistema

Kad atskleisti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sampratą, pirmiausia, reikia nustatyti, kas yra nepilnametis, jo pagrindinius bruožus ir išskirtinumą (specifiškumą) nuo kitų subjektų. Nepilnamečiai yra viena iš labiausiai pažeidžiamų ir trapiusių socialinių grupių, jų vystymuisi ir formavimuisi stipriai įtakos turi ne tik išoriniai, bet ir vidiniai kintamieji, kaip tėvų požiūris, gyvenamoji aplinka ir gyvenimo standartai (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 39). Verta pabrėžti, jog nepilnamečio sąvoka baudžiamojoje teisėje, yra siauresnė, nei civilinės teisės doktrinoje. Psichologas D. G. Myers, skirsto žmogaus augimo etapus taip: naujagimis (pirmieji gyvenimo metai), vaikystė (nuo 2 metų iki lytinio brendimo pradžios), paauglystė (nuo lytinio brendimo iki 20 metų), jaunystė (20-40 metų), vidutinis amžius (40-60 metų) ir senatvė (nuo 60 metų) (Myers, 2000, p. 107). Tačiau toks išskyrimas nėra visiškai tikslus, o amžiaus ribos gali kisti. Tarptautiniai dokumentai nepilnamečio sąvokos nepateikia, tačiau juose yra apibrėžiama vaiko sąvoka, o teisės literatūroje nepilnamečio samprata paprastai yra tapatinama su vaiko ar paauglio samprata, taigi tarp sąvokos nepilnametis ir vaikas galėtume dėti lygybės ženklą (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 32).

Baudžiamosios teisės doktrinoje yra apibrėžti objektyvieji (objektyvioji pusė ir objektas) ir subjektyvieji (subjektyvioji pusė ir subjektas) nusikalstamos veikos sudėties elementai. Šiame darbo skyriuje pagrindinis dėmesys yra skiriamas vienam iš keturių šios sudėties elementų – subjektui. Jei nusikalstamos veikos subjektas neatitinka įstatymo reikalavimo (amžiaus, pakaltinamumo), nėra ir nusikalstamos veikos sudėties, todėl toks asmuo negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Nepilnametis, kuris padarė BK specialiosios dalies straipsnyje aprašyta pavojingą veiką, bet negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn dėl to, kad nėra sulaukęs 14 metų ar 16 metų amžiaus (Drakšas,

Drakšienė, 2008, p. 148), BK 13 straipsnio 3 dalis numato, jog tokiam asmeniui gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės. Taigi, nesant subjekto, baudžiamoji atsakomybė yra negalima. Atskleisti nepilnamečio kaip subjekto sąvoką baudžiamosios teisės kontekste padeda du pagrindiniai nepilnamečio išskirtinimai ir bruožai nuo kitų subjektų – amžius ir socialinė branda. Kalbant apie amžių, pagal 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos (toliau – konvencija) 1 straipsnį vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau. Lietuvos Respublikos nacionaliniai teisės aktai nepilnametį apibūdina panašiai kaip ir konvencijos nuostata. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, kurio 2 straipsnis atskleidžia sąvoką, jog žmogus iki 18-os metų, išskyrus atvejus, kai Lietuvos Respublikos įstatymuose nustatyta kitaip.<...> toks asmuo laikomas vaiku, iki bus nustatyta priešingai. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos yra nustatytos BK 13 straipsnyje „Amžius nuo kurio asmuo atsako pagal baudžiamuosius įstatymus“. BK 13 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad pagal baudžiamuosius įstatymus atsako asmenys, kuriems iki nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo padarymo buvo suėję 16 metų, o BK 13 straipsnio 2 dalis numato išimtį, jog BK išvardintais atvejais (nužudymas, sunkus sveikatos sutrikdymas, išžaginimas, seksualinis prievartavimas, vagystė, plėšimas, turto prievartavimas ir kt.) baudžiamojon atsakomybėn yra traukiami nepilnamečiai nuo 14 metų. Taigi BK yra nustatytos dvi amžiaus ribos, bendroji ir specialioji nuo kurių nepilnamečiams asmenims gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė. Bendroji amžiaus riba, nuo kurios gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė yra 16 m., o specialioji (išimtinė) nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba – 14 m. (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 48.). Taigi, apibendrinus, Lietuvos Respublikos įstatymai iš esmės atitinka tarptautinių dokumentų nuostatas dėl nepilnamečio apibūdinimo amžiaus atžvilgiu. Taip pat jaunas kaltininko (nepilnamečio) amžius yra labai svarbus baudžiamųjų priemonių taikymo kontekste, taip pat amžius yra labai svarbi sąlyga specifiniai nepilnamečio baudžiamajai atsakomybei taikyti.

Jau minėta, kad nepilnametis kaip subjektas susijęs su dvejais kriterijais: amžiumi ir socialine branda. Nors kalbant apie nepilnamečius visada yra akcentuojamas amžiaus kriterijus, tačiau labai svarbu nepamiršti, jog yra ir kitas svarbus kriterijus, kuris išskiria nepilnametį ar jauna pilnametį iš kitų subjektų – socialinė branda. Socialinės brandos nustatymas iš esmės nėra teisinis klausimas, o sietinas su psichologinėmis, pedagoginėmis, kriminologinėmis ir kt. mokslų žiniomis, todėl nei BK, nei Baudžiamojo proceso kodeksas (toliau – BPK) socialinės brandos sąvokos nepateikia (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 20). Socialinė branda gali būti suvokiama kaip asmeniui būdingų tam tikrų fizinių,

psichologinių ir visuomeninių savybių visuma, atspindinti jo brandos etapą ir atliktas visuomenei svarbias užduotis, ir nėra siejama su oficialia amžiaus riba. Brandumas - tai gebėjimas tinkamai funkcionuoti, bendradarbiauti su kitais ir prisidėti prie socialinės bendruomenės (Greenberger, Sorensen, 1974, p. 339.). Įstatymo leidėjas preziumuoja, kad 16 metų, o tam tikrais atvejais, 14 metų sulaukęs asmuo yra įgijęs tokią protinę ir socialinę brandą, kuri leidžia jam suvokti daromos nusikalstamos veikos pobūdį (Kauno apygardos teismo 2009 m. lapkričio 24 d. nuosprendis Nr. 1A-554-81/2009). Taigi, apibendrinus, socialinė branda yra vertinamasis kriterijus, kuris vertinamas atsižvelgus į aplinkybių visumą. Plačiau apie amžiaus ribas, socialinę brandą ir socialinės brandos nustatymą nepilnamečiams ar jauniems pilnamečiams rasite toliau darbe (2.1.1. skyrius).

Apibendrinus, nepilnametį, kaip baudžiamosios teisės atsakomybės subjektą galima apibrėžti per amžiaus (metų) ir socialinės brandos požymius. Pagrindinis identifikacinis rodiklis yra amžius, tačiau iš amžiaus kyla socialinės brandos lygis, kuris ir suponuoja apie nepilnametį. Taigi, baudžiamosios teisės sąvoka „nepilnametis“ apima tokius asmenis, kurie sulaukė baudžiamosios atsakomybės amžiaus – 14-os ar 16-os metų amžiaus, bet dar nesulaukę pilnametystės – 18 metų. Nepilnamečio sąvoka taip pat yra sudedamoji vaiko sąvokos dalis, kuri apima vaikus (asmenis) nuo 14 iki 18 metų amžiaus. Nepilnamečiai dėl savo baudžiamosios atsakomybės teisinės padėties yra išskirtinė asmenų grupė, kuri dėl savo pažeidžiamumo, jautrumo, amžiaus ir socialinės brandos išsiskiria iš kitų baudžiamosios atsakomybės subjektų, todėl jiems yra numatytas specialus reguliavimas BK.

Baudžiamoji atsakomybė – tai valstybės prievartos priemonių taikymas asmeniui, kuris padarė nusikalstamą veiką, ir kartu šio asmens padaryto nusikalstamo elgesio pasmerkimas (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 253). Prieš aptariant nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sąvoką, būtina paaiškinti baudžiamosios atsakomybės pagrindinius elementus: valstybės prievartos priemonių taikymą, elgesio pasmerkimą valstybės vardu ir asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymus. Pirmasis elementas – valstybės prievartos priemonių taikymas. Jis pasireiškia per kriminalines bausmes. Taip pat teisinėje literatūroje galima išvelgti, jog ne tik kriminalines bausmes yra esminis elementas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybėje, bet ir auklėjamojo poveikio priemonės (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 24.). Valstybė, baudžiamuosiuose įstatymuose nustato tam tikras prievartos priemones – reakciją į įvykdytą nusikaltimą bei nustatytas priemones taiko nusikaltimus padariusiems asmenims. Antrasis elementas – elgesio pasmerkimas. Jis pasireiškia per apkaltinamajame nuosprendyje numatytus asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymus, taip pat apribojimai, kylantys iš asmens teistumo (Drakšas, Drakšienė, 2008,

p. 31.). Asmens elgesio pasmerkimas geriausiai suprantamas kaip apkaltinamojo nuosprendžio priėmimas, kadangi iš apkaltinamojo nuosprendžio kyla, juridinė pasekmė – teistumas. Trečiasis elementas – asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymai. Suvaržymai pasireiškia per prieš tai minėtus du elementus, valstybė pritaikydama prievartos priemonę, pasmerkia tokį elgesį, o tokio elgesio pasmerkimas yra įforminamas teismo nuosprendžiu, o iš teismo nuosprendžio kyla tam tikri asmeniniai ar turtiniai suvaržymai nepilnamečiui, pavyzdžiui, bauda.

Aptarus nepilnamečio bruožus ir baudžiamosios atsakomybės elementus, galima pradėti analizuoti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sampratą. Baudžiamosios teisės doktrinoje galima išvelgti, jog nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė suprantama kaip valstybės ir nepilnamečio baudžiamąjį teisinio santykio realizavimo formą. Ji siejama su visapusišku nepilnamečių amžiaus jų fizinių ir psichinių ypatumų įvertinimu (Abramavičius et al. 2001, p. 481). Toks aiškinimas, parodo, jog nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra specifinė bendrosios baudžiamosios atsakomybės dalis, todėl šiai specifiniai atsakomybei negalime taikyti bendros baudžiamosios atsakomybės apibrėžimo. Specifiškumas pasireiškia, jog nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė pasižymi tam tikromis, juridinėmis bei socialinėmis lengvatomis (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 31). Nepilnamečių baudžiamajai atsakomybei apibrėžti, galime pasinaudoti J. Wessels pateiktu išaiškinimu: „nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę reikėtų suprasti, kaip valstybės ir nepilnamečio baudžiamąjį teisinio santykio realizavimo formą. Ji siejama su išsamiu nepilnamečių amžiaus, jų fizinių ir psichinių ypatumų įvertinimu“ (Wessels, 2003, p. 481).

Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sistema yra įtvirtinta BK XI skyriuje. Ji susideda iš auklėjamojo poveikio priemonių, bausmių ir galimybės atleisti nepilnamečių nuo baudžiamosios atsakomybės. Sistemos sudedamosiomis dalimis yra siekiama mažinti nepilnamečių represyvumą ir didinti galimybes nepilnamečiams resocializuotis bei adaptuotis visuomenėje. Nepilnamečiams taikomų bausmių sistema gali būti apibūdinama kaip baudžiamajame įstatyme tam tikra tvarka išdėstyta, išsami ir teismams privaloma nepilnamečiams už nusikalstamos veikos padarymą taikomų bausmių visuma (Drakšas, 2008, p. 83). Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sistema paremta siekiu, kad nepilnamečiai patirtų kuo mažesnę intervenciją, o jam taikomos auklėjamojo poveikio priemonės ir bausmės būtų proporcingos. Kriminologas F. Dünkel yra išskyręs 4 punktų apibendrinimą dėl minėtos nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sistemos. Pirma, jei įmanoma netaikyti jokių sankcijų, antra, galimybė asmenį mokyti (edukuoti) ir mediacijos taikymo galimybės; trečia, intervencija tik tada, kai teismas skiria pataisos (auklėjamojo) poveikio priemones; ketvirta, laisvės atėmimo taikymas išimtiniais atvejais – ultima ratio

(Dünkel, 2004, p. 5). Apie nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sistemą bus rašoma toliau darbe.

Summa summarum, nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra specifinė bendrosios baudžiamosios atsakomybės dalis, o atsižvelgus į tai, nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sąvoka galėtų būti apibrėžiama kaip valstybės prievartos taikymas padariusiam nusikalstamą veiką nepilnamečiui ir kartu šio asmens nusikalstamo elgesio pasmerkimas valstybės vardu, kurio išraiška yra apkaltinamajame nuosprendyje numatyti asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymai, taip pat iš asmens teistumo kylantys apribojimai. Atsižvelgus į specialųjį baudžiamosios atsakomybės subjektą – nepilnametį, kuris dėl savo fizinių, psichologinių savybių yra labiau pažeidžiamas, tai dėl šios priežasties įstatymų leidėjas įgyvendinamas humanizmo, teisingumo principus, specialiai šiam subjektui yra numatęs bausmių ir auklėjimo poveikio priemonių sistemą, bei kitas išimtis siekdamas suderinti su išskirtinėmis jo amžiaus ir socialinės brandos savybėmis. BK XI skyriuje „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“ įtvirtintą bausmių sistemą. Skyriuje yra nustatytos auklėjamojo poveikio priemonės, bausmių rūšis, jų ribos, taikymo tvarka ir pagrindai dėl kurių nepilnametis gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Šiame skyriuje įtvirtintos nuostatos ir sudaro nepilnamečių bausmių skyrimo teisinę sistemą.

1.2. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai ir paskirtis

Kaip jau minėta, jog nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra specifinė bendrosios baudžiamosios atsakomybės dalis, todėl svarbu pabrėžti tą specifiškumą (ypatumus) ir atskleisti šios atsakomybės paskirtį. Kuriant Lietuvos Respublikos BK XI skyrių „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“ vyko daug diskusijų tarp įstatymų leidėjų ar reikalingas tam atskiras skyrius, tačiau buvo pasirinktas atskiro skyriaus variantas minėtu pavadinimu (Sakalauskas G. 2013. p. 18). BK 80 straipsnis nustato nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį: „1) užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų šių asmenų amžių ir socialinę brandą; 2) riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes; 3) padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu; 4) sulaikyti nepilnametį nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo.“ Be to, BK 91 straipsnis įtvirtinta, kad teismas, skirdamas bausmę nepilnamečiui atsižvelgia į: 1) nepilnamečio gyvenimo ir auklėjimo sąlygas; 2) nepilnamečio sveikatos būklę ir socialinę brandą; 3) anksčiau taikytas poveikio priemones ir jų veiksmingumą; 4) nepilnamečio

elgesį po nusikalstamos veikos padarymo. Verta pažymėti, jog įstatymo leidėjas, tvirtindamas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį BK 80 straipsnyje įtvirtina specialiąją nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės paskirtį, to siekiama užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų šių asmenų amžių, socialinę brandą, riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes, padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu, sulaikyti nepilnamečių nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo (Prapiestis J. et al. 2004. p. 431). Taip pat šia įtvirtinta paskirtimi siekiama nurodyti teismams, kokių esminių nuostatų jie privalo laikytis, skirdami bausmes ar auklėjamojo poveikio priemones nepilnamečiams (Prapiestis J. et al. (2004). p. 429). Taigi, galima matyti, jog BK XI (80-94 straipsniai) skyriuje įtvirtinti specifiniai baudžiamosios atsakomybės uždaviniai ir sistema.

Lietuvoje pagrindiniai nepilnamečio baudžiamosios atsakomybės ypatumai BK yra šie (Prapiestis J. et al. (2004). p. 429): **Vienas** iš ypatumų nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės aspektu yra siauresnis (trumpesnis) nepilnamečiams taikomų bausmių rūšių sąrašas. Bausmė yra griežčiausia ir labiausiai suvaržanti nepilnamečių teises ir laisves prievartos priemone, bausmė yra atitinkama reakcija už nepilnamečio padarytus neleistinus veiksmus (Prapiestis J. et al. (2004). p. 429). Skiriant nepilnamečiui asmeniui bausmę, itin atidžiai turi būti įvertinta tai, ar bausmė yra būtina siekiant pakeisti nepilnamečio nusikalstamus polinkius, ar šiam tikslui pasiekti pakaktų ir laisvės atėmimo bausmės nepilnamečiui paskyrimo, atidedant jos vykdymą. (Šiaulių apylinkės teismo 2017 m. spalio 9 d. nuosprendis 1A-363-616/2017). BK 90 straipsnis numato bausmių ypatumus taikomus nepilnamečiams. Pagal dabartinį teisinį reglamentavimą, nepilnamečiams, pripažintiems kaltiems padarius baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą, teismas gali paskirti šias bausmes: 1) viešuosius darbus; 2) baudą; 3) laisvės apribojimą; 4) areštą; 5) terminuotą laisvės atėmimą. Šis bausmių sąrašas yra išdėstytas logine tvarka, nuo švelniausios iki griežčiausios bausmės (Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1- 98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004. P. 457.). **Antras**, ir susijęs su pirmuoju, ypatumas yra bausmių skyrimo specifika. Teismas atsižvelgęs į subjektą ir aplinkybes, nulemiančias baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą skiria bausmę. Bausmė yra skiriama įvertinus kiek įmanoma daugiau aplinkybių, kurios siejasi tiek su nepilnamečio asmenybės formavimosi ypatumais, tiek su kitomis bylos aplinkybėmis (veikos pavojingumo laipsnis, motyvai ir etc.), atsižvelgiama į nepilnamečio reakciją į socialinės aplinkos poveikį, kaltės suvokimą dėl

padarytos nusikalstamos veikos ir atgailą (Prapiestis J. et al. (2004). p. 463). Taip pat pažymių, jog šioje darbo dalyje neaparinėsiu kiekvienos bausmės ir jos taikymo specifikos atskirai, tai bus daroma 2.1.3. skyriuje

Trečias ypatumas – auklėjamojo poveikio priemonių taikymas. BK 82 straipsnio 1 dalis numato, jog nepilnamečiui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą ir atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, taip pat nepilnamečiui, kuriam atidėtas bausmės vykdymas arba kuris lygtinai paleistas iš pataisos įstaigų Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso XI skyriuje numatytais pagrindais, gali būti skiriamos auklėjamojo poveikio priemonės. BK 82 straipsnio 2 dalyje numatytas šių priemonių sąrašas: 1) išpėjimas; 2) turtinės žalos atlyginimas arba jos pašalinimas; 3) nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai; 4) atidavimas tėvams ar kitiems fiziniams, ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir prižiūrėti; 5) elgesio apribojimas; 6) atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą. Šių priemonių sąrašas taip pat yra pateiktas logine struktūra, t.y. nuo lengviausios iki sunkiausios priemonės. Auklėjamojo poveikio priemonės yra visos nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų dalis. Pritaikius auklėjamojo poveikio priemonės nepilnamečiui priklausomai nuo padarytos veikos yra siekiama šių tikslų: auklėjamojo poveikio priemonė kaip bausmės alternatyva, kai nepilnametis atleidžiamas nuo bausmės, arba kaip pataisymo ir ugdymo priemonė, kai nepilnametis atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 151). Šių priemonių taikymas nenulemia teistumo atsiradimo ar kitų labai sunkių pasekmių lyginant su bausme. Šiomis priemonėmis yra siekiama nepilnametį pataisyti, paveikti jo elgesį į geresniąją pusę, vertybių sistemos sureguliuvimui ir integracijai į visuomenę (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 149). Taigi apibrendimus, auklėjamojo poveikio priemonių tikslas yra nepilnamečio asmens resocializacija ir jo asmenybės taisymas į teigiamą pusę. Taip pat pažymių, jog šioje darbo dalyje neaparinėsiu kiekvienos auklėjamojo poveikio priemonės ir jos taikymo specifikos atskirai, tai bus daroma 2.1.2. skyriuje.

Ketvirtas ypatumas pasireiškia nustatytomis švelnesnėmis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės sąlygomis. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės – tai asmens, teismo pripažinto kaltu padarius nusikalstamą veiką, sąlyginis arba besąlyginis atleidimas nuo tų pasekmių, kurios sudaro baudžiamosios atsakomybės turinį, ir teistumo (Abramavičius 2001. p. 375.). Pagal BK 93 straipsnio 1 dalį, nepilnametis asmuo pirmą kartą padaręs baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės šiais pagrindais: 1) nukentėjusio asmens atsiprašė ir visiškai ar iš dalies savo darbu ar pinigais atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą arba 2) pripažintas ribotai pakaltinamu, arba 3) pripažino

savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką arba yra kitų pagrindų manyti, kad nepilnametis laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų. Taip pat, verta pažymėti, jog be išvardintų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų, nepilnametis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ir bendrais pagrindais (BK 36-40 straipsniai). Esminis šio ypatumo elementas yra tas, jog nepilnametis turi atitikti BK numatytas sąlygas, kad būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. **Penktasis** ypatumas yra sutrumpinti teistumo terminai ir kita. Galima pastebėti, jog teistumo išlikimo terminas yra daug trumpesnis nei pilnamečio asmens. BK 97 straipsnio 3 dalies 3 punkte numatyti teistumo terminai nepilnamečiams yra mažinami per pusę. Taip pat pastebima, jog nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai, pasižymi, kad pagrindinis dėmesys skiriamas nepilnamečiui asmeniui, kitaip tariant – individualiai (specialiajai) prevencijai (Sakalauskas, 2013, p. 20).

Summa summarum, pagrindiniai nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai yra įtvirtinami per įvairius kriterijus, kurie lengvina ir švelnina nepilnamečių teisinę baudžiamosios atsakomybės padėtį, lyginant su bendrosios bausmių skyrimo ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės normomis. Taip pat nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai siejami su amžiumi, socialine branda, laisvės atėmimo bausmės taikymo mažinimu. Įstatymų leidėjas BK 80 straipsnyje įtvirtino nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį, taip numatydamas tam tikrus rėmus (pagrindus) į kuriuos teismas turi atsižvelgti skirdamas bausmę ar auklėjamojo poveikio priemonę. Šios specifinės baudžiamosios atsakomybės paskirtis pabrėžia, jog nubaudimas būtinai turi būti derinamas su nepilnamečio ar jauno pilnamečio asmenybės ugdymu, elgesio korekcija ir auklėjimu.

2. Jaunas pilnametis kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo subjektas

Pasitaiko situacijų, kai jaunas pilnametis, jau sulaukęs 18 metų, bet nesulaukęs 21 metų padaro nusikalstamą veiką, tačiau yra baudžiamas kaip nepilnametis. Jauniems pilnamečiams skirta teisinė norma BK 81 straipsnio 2 dalis jau egzistuoja teisinėje sistemoje pakankamai ilgai (nuo pat naujojo BK įsigaliojimo). Įrodžius ar išsiaiškinus teismui jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą, tokiam asmeniui gali būti taikoma BK 81 straipsnio 2 dalis ir teismas gali tokį asmenį bausti kaip nepilnametį. Užsienyje baudžiamieji įstatymai, moksliniai darbai ir kiti šaltiniai tokius pilnamečius asmenis vadina jaunais suaugusiais arba jaunais pilnamečiais (Ūselė, 2010, p. 59). Taigi tarp jaunų pilnamečių ir jaunų suaugusiųjų sąvokų šiame darbe yra dedamas lygybės ženklas.

Visi esame skirtingi, vieni socialiai subręsta ir „užauga“ greičiau, o kitiems reikia daugiau laiko. Asmuo sulaukęs 18 metų amžiaus ne visuomet pasiekia tam tikrą socialinės brandos lygį. Tiek fizinis, tiek psichologinis brendimas ne visada baigiasi ir pasiekia pilną brandos lygį sulaukus griežtai nustatytos 18 m. amžiaus ribos (Pradel, 2001 p. 591). Įstatymų leidėjas atsižvelgęs į tarptautinius teisės aktus, gerai apgalvojęs tokias situacijas dėl socialinės brandos trūkumo ar ilgesnio brendimo, numatė tam tikrus ypatumus baudžiamajame kodekse nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę reglamentuojančiame skyriuje. BK 81 straipsnio 2 dalis numato, jog BK 90 – 94 straipsnių nuostatos, taip pat 82 straipsnio 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktuose numatytos auklėjamojo poveikio priemonės gali būti taikomos asmeniui, kuriam nusikalstamos veikos padarymo metu buvo suėję aštuoniolika metų, tačiau nebuvo suėję dvidešimt vieneri metai, jeigu teismas, atsižvelgęs į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus bei kitas bylos aplinkybes, o prireikus – į specialisto paaiškinimus ar išvadą, nusprendžia, kad toks asmuo pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui ir baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jam atitiktų šio kodekso 80 straipsnyje numatytą paskirtį. Svarbu tai, jog paskirta bausmė ar kita poveikio priemonė atitiktų asmens amžių ir socialinę brandą. Lietuvos BK 81 str. 2 d. išskiriamos 3 sąlygos, kurioms esant jaunuoliui, sulaukusiam pilnametystės, gali būti taikomi nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai: pirma, nepilnametis turi atitikti amžiaus ribas 18-20 metų, antra, socialinė branda turi prilygti nepilnamečio išsivystymo lygiui ir trečia baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jaunam pilnamečiui turi atitikti BK 80 str. numatytą jų paskirtį, tai yra, turi būti įvertintas suaugusiesiems ir

nepilnamečiams skirtų BK nuostatų veiksmingumas konkrečiam jaunam pilnamečiui. (Ūselė, Dobrynina, 2012 p. 18).

Remiantis 2012 m. Teisės instituto tyrimu, galima pastebėti, kad Lietuvos teismų praktikoje BK 81 straipsnio 2 dalies instituto ypatumai taikomi retai ir baudžiamosios justicijos sistemoje jauni pilnamečiai yra traktuojami labiau kaip suaugusieji ir socialiai brandūs. (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 18). Įstatymų leidėjas klausimą apie asmens, padariusio nusikalstamą veiką, socialinę brandą išsprendimą pirmiausia susieja su paties teismo teise tai nustatyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 30 d. nutartis Nr. 2K-200/2004). Išskirtinių statistinių duomenų apie BK 81 straipsnio 2 dalies taikymą jauniems pilnamečiams Lietuvoje nėra (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 11). Norint išskirti BK 81 straipsnio 2 dalies taikymo dažnumą, taikymo ar netaikymo problematiką, teismo motyvus dėl šio straipsnio taikymo yra reikalinga teismų praktikos analizė.

Amžiaus ribos. BK numatyta prezumpcija, jog 18 metų amžiaus sulaukęs asmuo jau yra pakankamai protiškai ir socialiai brandus, kad jo atžvilgiu taikyti bendrąją baudžiamosios atsakomybės formą. 18 metų amžiaus riba yra labai svarbi baudžiamosios atsakomybės kontekste, tačiau kaip ir daugelis prezumpcijų ir šioji gali būti paneigta. Nustačius, kad jauno asmens nuo 18 iki 21 metų socialinė branda yra nepakankama pripažinti jį suaugusiuoju (socialiai brandžiu) prezumpcija dėl 18 metų asmens pilnos brandos yra paneigiama (Gaidelytė, 2013. p. 946). Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas įtvirtino jauno pilnamečio asmens nuo 18 metų, bet ne daugiau nei 21 metų ribą. Toks amžiaus diapazonas buvo nustatytas remiantis daugumos Europos Sąjungos valstybių, ypač Vokietijos, teisės normomis ir pavyzdžiu, tačiau detalieji argumentai aukštesnei ar žemesnei amžiaus ribai pasirinkti nebuvo svarstyti (Ūselė, Dobrynina, 2012 p. 19). Esminė riba yra amžius, būtina paminėti, jog ikiteisminio tyrimo, teismo nagrinėjimo ar nuosprendžio priėmimo metu asmuo gali būti sulaukęs ir 21 metų, tačiau sprendžiant poveikio priemonių jam skyrimo klausimą, nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai gali būti taikomi jei teismas pripažįsta, kad tam yra visos sąlygos, o nusikalstamos veikos padarymo metu asmeniui buvo nuo 18 iki 20 metų (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 19).

Teismai amžių interpretuoja įvairiai. Teismų praktikoje yra dažnai išskiriamas teisiamojo asmens amžius. Teismai neretai amžių lygina su baudžiamosios atsakomybės atsiradimo amžiaus riba ir naudoja kaip argumentą teisiamojo pakankamai socialiniai brandai nustatyti ir netaikyti BK 81 straipsnio 2 dalies nuostatų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo vienas iš argumentų buvo: „atsakomybė už plėšimą atsiranda nuo 14 metų, todėl nėra pagrindo manyti, jog teisiamasis, būdamas 18 metų 11 mėnesių ir 9 dienų amžiaus, nevysiškai suvokė savo veikos nusikalstamą pobūdį“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004

m. kovo 30 d. nutartis Nr. 2K-200/2004). Tokiam teismo sprendimui sudėtinga pritarti, nes tokie teismo argumentai neperduoda turinio, susijusio su socialine branda, o yra aiškinama tik per amžiaus prizme. Todėl remiantis tokiu teismo motyvu, išeitų, kad plėšimų ir kitų nusikalstamų veikų, už kurias baudžiamoji atsakomybė kyla nuo 14 metų, negali padaryti sulaukęs 18 metų, tačiau vis dar socialiai nesubrendęs asmuo, nes tokio amžiaus asmuo jau turi suvokti nusikalstamą veikos pobūdį (Ūselė, Dobrynina, 2012 p. 19).

Analizuojant teismų praktiką buvo pastebėta, jog nedaug viršijantis pilnametystę amžius, pavyzdžiui, porą mėnesių yra svarbi aplinkybė, kuri rodo nepakankamą jauno nusikaltusio asmens socialinę brandą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išsikėlęs taisyklę, jog <...> „dėl jaunų pilnamečių padarytų nusikalstamų veikų amžius, nedaug viršijantis pilnametystę, neretai pripažįstamas aplinkybe, rodančia nepakankamą jauno pilnamečio brandą. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje, Teismas (Šakių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 27 d. nuosprendis Nr. 1-64-634/2008), motyvuodamas BK 81 straipsnio 2 dalies taikymą, pažymi, kad „nusikalstamą veiką R. R. įvykdė praėjus tik vieneriems metams po pilnametystės <...>“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. birželio 13 d. nutartis Nr. 2K-418/2006).

Analizuojant BK ir baudžiamosios teisės teoriją galima pastebėti šias amžiaus ribas (tarpsnius): mažamečiai (asmenys iki 14 metų), baudžiamosios atsakomybės kilimo amžiaus riba (nuo 14 metų) nepilnamečiai (nuo 14-16 iki 18 metų) ir jauni pilnamečiai (nuo 18 iki 21 metų). Nepilnamečiai gali būti patraukti baudžiamojon atsakomybėn tik tada, kai jie pasiekia tokį raidos etapą, kai visiškai supranta socialinius draudimus ir nurodymus ir gali patys valdyti savo elgesį (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 44). Mažamečiai vaikai neatsako pagal baudžiamosios įstatymus, todėl plačiau apie juos nekalbama. Kaip jau buvo minėta, įstatymų leidėjas BK 13 straipsnio 2 dalyje konkrečiai įvardija nusikalstamas veikas, už kurias atsako 14 metų nepilnametis, todėl tokia atsakomybę galima vadinti išimtinę (santykinę). Bendrasis amžius, kurį numato BK 13 straipsnio 1 dalis yra 16 metų, nuo šios amžiaus ribos, nepilnametis ar jaunas pilnametis atsako pilna BK nuostatų apimtimi. Taigi BK nustato išimtinę ir bendrąją, baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą. Išimtinė amžiaus riba reiškia, kad galima patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn, tačiau dėl jo amžiaus yra taikomos tam tikros išimtys (BK 13 straipsnio 2 dalis). Bendroji, amžiaus riba reiškia, kad taikoma visiška baudžiamoji atsakomybė be jokių išimčių (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 46). Asmens amžius yra labai svarbus baudžiamajame procese, tiek veikos padarymo metu, tiek nuosprendžio priėmimo metu. Kaip jau buvo minėta, BK 81 straipsnio 2 dalis numato amžiaus ribas jaunam pilnamečiui (ne vyresnis nei 21 metų), kad tokiam asmeniui pritaikyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės

instituta. Ikiteisminio tyrimo, teismo nagrinėjimo ar nuosprendžio priėmimo metu asmuo gali būti sulaukęs ir 21 metų, tačiau sprendžiant poveikio priemonių jam skyrimo klausimą nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai gali būti taikomi, jei teismas pripažįsta, kad tam yra ir kitos įstatymo reikalaujamos sąlygos, o nusikalstamos veikos padarymo metu asmeniui buvo 18 – 20 metų. Asmeniui, kuriam nuosprendžio priėmimo metu yra 18 – 20 ar net daugiau metų, tačiau nusikalstamą veiką jis padarė būdamas nepilnametis, BK 81 straipsnio 2 dalis nuostatos nėra taikomos. Tokiu atveju asmeniui imperatyviai taikomi BK XI skyriuje įtvirtinti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai (BK 81 straipsnio 1 dalis) (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 19). Tokia pat logika yra taikoma ir BK 81 straipsnio 2 dalis, jeigu jaunas pilnametis nusikalstamą veiką padarė būdamas 18 – 20 metų, jam yra galimybė pritaikyti BK 81 straipsnio 2 dalį, tačiau jeigu veiką padarė būdamas 21 metų ir vyresnis, BK 81 straipsnio 2 dalies jam pritaikyti negalima.

Taigi apibendrinus, amžiaus riba yra labai aktuali nusikalstamos veikos padarymo metu, todėl net baudžiamojo proceso metu 21 metų sulaukusiam asmeniui gali būti svarstomas nepilnamečiams nustatytų ypatumų taikymas, jeigu jis nusikalstamą veiką ar baudžiamąjį nusižengimą padarė būdamas 20 metų amžiaus. Jauni pilnamečiai, 18-20 amžiaus asmenys pagal savo socialinę brandą iš tiesų nedaug skiriasi nuo nepilnamečių, o jų nusikalstamos veikos sąlygojančios priežastys dažnai slypi ne pilnoje socialinėje brandoje, dažnai tokie asmenys būna priklausomi nuo tėvų, gyvena kartu su jais, tad jų nusikalstamos veikos dažnai būna neapgalvotos, padarytos kartu su nepilnamečiais bendrininkais. Amžius yra vienas iš būtinųjų sąlygų BK 81 straipsnio 2 dalies taikymui, tai yra juridinis (formalus) kriterijus, kuris identifikuoja teismui kuria kryptimi byla bus nagrinėjama.

Socialinė branda. Brandos suvokimas ir jaunų pilnamečių branda nėra stabilus ir vienareikšmis dalykas, jaunų pilnamečių suvokimas ir požiūris į brandą dažnai keičiasi (Cote, 2000, p. 1064). BK 81 straipsnio 2 dalies norma leidžia asmenį, sulaukusį 18 m., bet nesulaukusį 21 m., jei toks asmuo nėra pasiekęs atitinkamo socialinės brandos lygio, prilyginti jį nepilnamečiui. Įstatyme nėra konkretizuojamas terminas „socialinė branda“, taip pat įstatymuose nėra jokių aiškių gairių dėl socialinės brandos nustatymo (Dapšys, et.al. 2008, p. 73). Nėra logiška apie jaunuolio socialinę brandą spręsti vien tik remiantis formaliais kriterijais (amžius, dokumentai), netiriant visos asmenybės, nes skirtingos brandos būsenos pasiekiamos įvairiais laikotarpiais. Galima daryti išvadą, jog jauno pilnamečio socialinės brandos nustatymas yra tarpdisciplininis klausimas, kuris reikalauja iš teismų ypatingo atidumo, atsižvelgimo į specialistų išvadas ar paaiškinimus vertinant

tokio asmens brandą. Labai svarbu ne tik išaiškinti formalius kriterijus, bet ir psichosocialinius. Psichosocialinė branda apima socialines ir emocines (psichologines) asmens savybes (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 19). Psichologai E. Cauffman ir L. Steinbergas psichologinę brandą skirsto į tris kategorijas: (Cauffman, Steinberg. 2000. Vol. 18, p. 745–749.) Pirmoji kategorija yra atsakomybė. Jis turėtų atspindėti pasitikėjimą savimi (vidinės kontrolės jausmas, gebėjimas priimti sprendimus nepasikliaujant kitais), savitą identitetą (pakankama savigarba, savęs suvokimas ir gyvenimo tikslų aktualumas), nepriklausomybę ir orientaciją į darbą / mokslą (pasididžiavimas gerais rezultatais). Gebėjimas vertinti situaciją keliais požiūriais, taip pat savo veiksmų ilgalaikes ir trumpalaikes pasekmes ir kito asmens požiūrį priklauso antrajai grupei. Gebėjimas įvertinti situaciją prieš imantis veiksmų, reguliuoti emocijas ir slopinti priešišumą priklauso trečiajai grupei.

Socialinė branda teisiškai įvertinama ištyrus visas įstatyme nurodytas aplinkybes. Norint pritaikyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės institutą jaunam nepilnamečiui, būtina atsiskleisti pastarojo socialinę brandą, kuri lygi nepilnamečiui (Ūselė, 2010. p. 65). Doktrinoje yra išskiriami šie socialinės brandos vertinimo kriterijai:

1. Nusikalstamos veikos pobūdis
2. Nusikalstamos veikos padarymo motyvas
3. Kitos aplinkybės, apibūdinančios kaltininko socialinę brandą (turimos žinios, savikritika, požiūris į aplinką ir pan.)

Nusikalstamo veikos **pobūdis** yra atidžiai vertinamas teismo. Priklausomai nuo nusikalstamos veikos pobūdžio, kaltininką charakterizuojančios aplinkybės gali turėti visiškai skirtingą reikšmę jauno asmens elgesio pavojingume, o tai turės įtakos bausmės skyrimui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 23, 1999 m. gruodžio 23 d.). Tokios aplinkybės kaip kruopštus veikos planavimas, apgalvojimas, bendrininkų telkimas teismų praktikoje identifikuoja pakankamą asmens socialinę brandą taikyti bendrąją baudžiamąją atsakomybę. Visiškai priešingos aplinkybės, spontaniškumas, visų nusikalstamos veikos aplinkybių neapgalvojimas gali identifikuoti, kad asmuo nėra visiškai socialiai brandus. Pobūdis įvertinamas atsižvelgus į nusikalstamą veiką ir kokie valstybės ginami gėriai buvo pažeisti, taip pat į padarinius, kaltę ir kitas svarbias aplinkybes (Ūselė, Dobrynina, 2012 p. 25). Labai svarbu kaltininko socialinės brandos klausimą spręsti aiškiai ir išsamiai detalizuojant visas nusikalstamos veikos aplinkybes, pavyzdžiui, nustatant veikos objektą, dalyką, veikos padarymo būdus (schemą), priemones, įrankius, bendrininkus, iš kur susiformavo nusikalstamos veikos padarymo būtinybė. Taip pat

svarbu, jog nusikalstamos veikos pobūdis būtų vertinamas kartu su kitomis nusikalstama veika ir jauno asmens asmenybę apibūdinančiomis aplinkybėmis.

Analizuojant teismų praktiką dėl aplinkybių, kurios apibūdina nusikalstamos veikos pobūdį galima pastebėti, jog atidžiai analizuojamos šios aplinkybės: ar vyko išankstinis nusikalstamos veikos suplanavimas, veikos apgalvojimas, bendrininkų sutelkimas. Vienoje iš bylų, asmenys, Panevėžyje, R. Ž. su bendrininkų grupe, per langą įsibrovė į patalpą – nukentėjusiosios gyvenamąjį namą, kur panaudodami fizinį smurtą prieš nukentėjusiąją padarė jai nesunkų kūno sužalojimą ir pagrobė turtą. Pasak gynėjo, R. Ž. išvaizda ir elgesys prieš ir po nusikaltimo kelia klausimų dėl jo socialinės brandos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 30 d. nutartis Nr. 2K-200/2004). Apeliacinio teismo nutartyje išsamiai paaiškinta, kodėl nėra pagrindo ginčyti nuteistojo R. Ž. socialinės brandos. Teismas netaikė BK 81 straipsnio 2 dalies, motyvuodamas šiais argumentais:

1. Nusikalstamos veikos planavimas ir susitarimas iš anksto kaip veikti.

Byloje nustatyta, jog R. Ž. žinodamas, kad name bus sena moteris, jis sugalvojo strategiją, kaip patekti į namą, ir atsinešė atsuktuvą. Išdaužęs langą ir patekęs į namą, jis įleido kitus bendrininkus, panaudojo fizinę jėgą prieš nukentėjusiąją, pareikalavo iš jos pinigų, ilgai jų ieškojo, išlaužęs spintos ir spintelės duris rado pinigus ir juos tolygiai paskirstė visiems bendrininkams.

2. kitų asmenų įtraukimas;

3. vogtų pinigų panaudojimas.

Panaši praktika vyrauja ir naujesnėse bylose. Apeliacinis teismas (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 11 d. nuosprendis Nr. 1A-48-483/2017), nusprendė atmesti gynėjo apeliacinį skundą dėl BK 81 straipsnio 2 dalies taikymo nuteistajam. Teismas argumentavo, jog bylos duomenimis nustatyta, kad nuteistasis A. A. nusikaltimus padarė sąmoningai ir iš savanaudiškų paskatų, jo tyčia buvo nukreipta plėšimo būdu užvaldyti svetimą turtą panaudojant fizinį smurtą, jis suprato savo neteisėtų veiksmų motyvus ir tikslus, veikė kartu su savo draugais. Be to, kitą dieną po įvykio A. A., pritariant A. K. ir nuo ikiteisminio tyrimo pasislėpusiam asmeniui, kreipėsi į Ž. K., prašydamas jos parduoti iš nukentėjusiojo R. K. pagrobtą mobilaus ryšio telefoną. Šios aplinkybės nerodo sulėtinto ar sutrikdyto A. A. protinio išsivystymo, socialinio supratingumo lygio ar nesiorientavimo socialinėje aplinkoje.

Kitas labai svarbus socialinės brandos vertinimo kriterijus yra **motyvas**. Motyvas yra veiksmo ar veiksmų visuma, kuri skatina žmogų elgtis tam tikru būdu ir tam tikra kryptimi (Bluvšteinas, 1994. p. 98). Nusikalstamos veikos motyvas visada yra individualus, jis priklauso nuo asmens poreikių, emocijų ir minčių visumos. Tarp socialiai nebrandžių

asmenų dažniausiai pasitaiko turtinio pobūdžio nusikalstamos veikos siekiant įgyti papildomai lėšų, pramogoms ar madingo ir populiaraus daikto įsigijimui. Tarp nepilnamečių nemažą dalį užima smurtinės nusikalstamos veikos. Tokios veikos laikomos vyriškumo, drąsos ir didvyriškumo simboliu, taip pat priemone parodyti „užgrūdintą valią“, „rizikuoti ir nieko blogo nenutiks“ ir „nebūti balta varna“ (Jatkevičius, 2003. p. 17). Didžiąją dalį smurtinių nusikaltimų, pasižyminčių dideliu, nepateisinamu žiaurumu - nužudymu, sunkiu kūno sužalojimu – padaro paaugliai, vedini pagrindinių, buitinių prižasčių ir tikslų. (Ūselė, 2010. p. 67). Teismų praktikoje dažnai pripažįstama, kad nusikalstamos veikos, kurias jaunuoliai padaro dėl specifinių prižasčių, pavyzdžiui, dėl šeimyninio nepritekliaus ar kitų sąlygų, bet vedami savanaudiškų paskatų, yra brandaus jaunuolio nusikalstamos veikos požymis. (Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-383-2005). Tačiau kiti motyvai, tokie kaip noras įtikti bendrininkams ar vyresniems asmenims ir panašios aplinkybės rodo, kad bendrininkas lengvai daro įtaką jaunam asmeniui, o tai nėra būdinga savarankiškam suaugusiam asmeniui (Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-189/2005).

Egzistuoja ir **kitos** (papildomos) **aplinkybės**, apibūdinančios kaltininko socialinę brandą. Prie BK komentaro, 91 straipsnio yra įtvirtintos kitos aplinkybės, į kurias reiktų atsižvelgti vertinant asmens socialinę brandą (Prapiestis J. et al. 2004. p. 463). Turimų socialinių, mokslinių ir kitų žinių kiekis, asmens požiūris į aplinką, žmones, su kuriais jis bendrauja, gebėjimas įvertinti visuomenės keliamus reikalavimus jo amžiaus žmonėms ir žinoti savo vietą aplinkoje, gebėjimas numatyti ir planuoti savo veiksmų pasekmes, gebėjimas kritikuoti ir būti kritiškam savo atžvilgiu, atkaklumas siekiant savo tikslų. Taip pat labai svarbu atkreipti dėmesį į asmens elgesį po nusikaltimo padarymo, nes tai parodo kai kuriuos pagrindinius jo įsitikinimus, taip pat jo gebėjimą suprasti ir analizuoti nusikaltimą bei jo pasekmes (Prapiestis et al. 2004. p. 465–466). Galima pastebėti, jog teismų praktikoje yra labai atsižvelgiama į kaltininko asmenybę ir edukaciją. Tam tikras išsilavinimo laipsnis arba studijos aukštojoje mokykloje, taip pat panašios situacijos kartais laikomos pakankamu pagrindu pripažinti socialinę brandą kaip suaugusiojo, o ne nepilnamečio. Teismai pažymi, kad asmens socialinė branda paprastai viršija nepilnamečio asmens socialinę brandą, kai jis įgyja tam tikrą išsilavinimą, įgyja profesiją, pradeda dirbti nuolatinį darbą kaip nuolatinis darbuotojas, kad išreikštų savo nepriklausomybę ir savarankiškumą nuo tėvų, sukuria savo šeimą arba atlieka tokias socialines funkcijas, kurios leidžia spręsti apie asmens socialines vertybes, atitinkančias bendruomenės normas (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nuosprendis Nr. 1A-281-658/2021).

Šių metų teismų praktikoje, matyti, jog teismai pozicijos dėl asmens socialinės brandos vertinimo nepakeitė. Panevėžio apygardos teismas nuosprendyje nurodo išsamius motyvus, kodėl nėra pagrindo abejoti nuteistojo G. S. socialine branda. (Panevėžio apygardos teismo 2022 m. sausio 5 d. nuosprendis 1A-7-879/2022) Teismas netaikė 81 straipsnio 2 dalies, motyvuodamas šiais argumentais:

1. G. S. turi vidurinę išsilavinimą, mokosi profesinio rengimo centre, byloje nėra jokių duomenų apie specialistų atliktus vertinimus ar nustatytus brandos ar elgesio vystymosi sutrikimus. G. S. mokymosi rezultatai yra patenkinami, taip pat byloje nėra duomenų apie jam sudarytą kitokią, specialių poreikių, ugdymo planą, todėl nuteistasis savo protiniais sugebėjimais prilygsta savo bendraamžiams.

2. G. S. pripažino nusikaltimų padarymo aplinkybes, suvokė, kad daro nusikaltimus, dėl to gailėjosi, o tai rodo, jog jis suvokia savo veiksmų pasekmes.

3. Ikiteisminio tyrimo ir teismo nagrinėjimo metu proceso šalims nekilo jokių abejonių dėl G. S. brandos.

4. G. S. turi polinkį svaigintis, nebaudžiamumo jausmą, tikėjimasis, kad išvengs atsakomybes, naivumas.

5. G. S. seniau baustas administracine tvarka už narkotinės medžiagos kokaino vartojimą be gydytojo paskyrimo.

Analizuojant kitas, naujesnes bylas, iš bylos aplinkybių galima pastebėti, jog teismas taip pat atsižvelgia ir į patį nukentėjusį, jo įtaką kaltinamajam, taip pat į kaltinamojo motyvus, veikos apgalvojimą, įvertinamas kaltinamojo veikos padarymo suvokimo lygis, bei atsižvelgiama į kaltinamojo socialinį portretą, pavyzdžiui, kad asmuo dirba ir išlaiko šeimą (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2022 m. kovo 24 d. nutartis Nr. 1A-82-487/2022). Tokie pagrindai yra pripažįstami kaip pakankamas pagrindas socialiniai brandai, būdingai ne nepilnamečiui, o suaugusiajam, pripažinti. Apeliacinio teismo nagrinėjamojo byloje, D. B. pasinaudojęs nukentėjusiosios bejėgiška būkle dėl jos mažametystės, sistemingai atliko mažametės tvirkinimo ir seksualinės prievartos veiksmus, taip pat disponavo pornografinio turinio dalykais turėdamas tikslą platinti. Apeliacinio teismo sprendime išsamiai paaiškinta, kodėl nėra pagrindo ginčyti atsakovo kaltės D. B. socialine branda. Teismas netaikė 81 straipsnio 2 dalies, motyvuodamas šiais argumentais:

1. Teismui tokios aplinkybės, kaip kaltinamojo amžius, lengvabūdiškas elgesys, jo asmeninės savybės ir nepakankamas nusikalstamos veikos suvokimas, nėra pagrindas socialinę brandą prilyginti nepilnamečiui.

2. Nebuvo išžvelgta D. B. jokių vystymosi sutrikimų, socialinių įgūdžių stokos, o priešingai – nagrinėjant apeliacinį skundą Apeliaciniam teismui buvo

pateikta pažyma, jog D. B. įsidarbino ir dirba, o tai rodo tam tikrą aukštesnį subrendimo lygį.

3. Iš teismo psichologijos, teismo psichiatrijos ekspertizės matyti, kad ekspertizės metu tiriamojo pažintinės veiklos, nuotaikos bei asmenybės bruožų sutrikimų nenustatyta, taip pat nurodyta, jog tiriamojo žinios apie intymius santykius pakankamos, kad galėtų suprasti seksualinės prievartos esmę ir jam inkriminuojamų veiksmų reikšmę

4. Byloje nenustatyta ir nukentėjusios, kuriai nusikaltimų darymo metu buvo tik 13 metų, įtaka nuteistajam D. B.

5. D. B. padarytų nusikalstamų veikų pobūdis, jų padarymo aplinkybės ir D. B. elgesys darant jam inkriminuotas nusikalstamas veikas rodo, kad nuteistasis D. B. veikė pakankamai apgalvotai ir motyvuotai.

Prie kitų aplinkybių apibūdinančių kaltininko socialinę brandą teisinga priskirti ir specialistų (ekspertų) išvadas. Teismų praktikoje medicinos ar psichiatrijos įstaigų pažymos, taip pat jų išvados dėl ligos ar brandos (ekspertizės pažymos) aiškinamos įvairiai. Pavyzdžiui, vienoje byloje yra pažyma apie jaunuolio ligos istoriją, tačiau šiame dokumente, kaip pažymėjo teismas, nėra jokių įrodymų, kad jaunuolis turi psichikos negalią arba kad jo raida ar branda yra sutrikusi, sulėtėjusi ar vėluojanti. Be to, Teismas pažymėjo, kad jis, būdamas 20 metų amžiaus, tuo metu buvo studentas, įstojęs į aukštąją mokyklą, todėl jo prilyginimas nepilnamečiui pagal socialinę brandą buvo nepriimtinas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 14 d. nutartis Nr. 2K-470/2004). Kitoje byloje medicininiai duomenys laikomi neaprašanciais socialinės brandos, nes jie susiję tik su fizinės sveikatos problemomis. Pavyzdžiui, teismas motyvavo, kad medicininiai duomenys tik įrodo asmens fizinės ligas ir kad byloje nėra jokios papildomos informacijos, kuri leistų abejoti jaunuolio socialine branda, nes jo elgesys atitiko jo amžių, išsilavinimą ir pasirinktą gyvenimo būdą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. nutartis Nr. 2K-367/2004).

Naujesnėje praktikoje, teismai kiek dažniau atsižvelgia į specialistų pateiktas išvadas dėl socialinės brandos vertinimo, teismas atsižvelgdamas į specialistų pateiktą nuteistąjį charakterizuojančią informaciją bei kitus objektyvius byloje esančius duomenis, apibūdinančius kaltinamojo elgesį socialinėje erdvėje, nustatė, jog nuteistojo socialinė branda veikos padarymo metu nebuvo pakankama, kad būtų galima spręsti apie jo, kaip pilnamečio asmens, baudžiamąją atsakomybę. Nors ekspertų pateikiamas asmens psichologinis vertinimas nėra imperatyvus sprendžiant dėl asmens socialinės brandos ir šis klausimas, kaip minėta, priskiriamas baudžiamąją bylą nagrinėjančio teismo diskrecijai,

tačiau teismas įvertinęs aplinkybes, jog jaunas pilnametis nėra pakankamai įsisavinęs pagrindines elgesio konvencines taisykles, taip pat, sunkiai numato galimą pasekmių spektrą. Nuteistojo išsakomas seksualinės prievartos supratimas panašus į mažametės nukentėjusiosios. Nuteistasis, tokio elgesio juridines pasekmes vertina pernelyg tiesmukai ir siaurai, o jo intelektualiniai gebėjimai yra itin žemi ir lenkia vos 3 procentus jo amžiaus grupėje esančių asmenų. Taip pat nuteistajam nustatyti ir kiti psichologiniai sutrikimai, veikos padarymo metu nustatyti paauglystės amžiaus tarpsniui būdingi elgsenos ypatumai, žemesnis nei daugumos jo bendraamžių psichinio išsivystymo ir socialinio supratingumo lygis, kas galėjo turėti įtakos ir jo elgesiui byloje nagrinėjamų įvykių metu, tai yra apriboti jo galimybes visapusiškai teisingai suvokti situaciją ir atitinkamai koreguoti savo elgesio modelį (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nuosprendis Nr. 1A-281-658/2021).

Nepakankama socialinė branda dažnai siejama su aplinkybėmis, kurios susijusios su psichinės raidos sutrikimais, asmens mokymusi ar studijomis aukštojoje mokykloje spec. programa, taip pat atitinkamomis specialistų išvados dėl socialinės brandos (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gegužės 20 d. nuosprendis Nr.1A-258-453/2020). Antai, teismas taikydamas BK 81 straipsnio 2 dalį, atsižvelgė į:

1. Teismo psichiatrijos ekspertizę, kurioje nurodoma, jog A. S. nustatytas lengvas protinis atsilikimas, reikšmingas elgesio sutrikimas, reikalaujantis dėmesio ar gydymo. Dėl socialinio apleistumo, išreikšto emocinio infantilumo, nesusiformavusių etinių ir moralinių sąvokų, ribotų kritikos ir prognostinių galimybių nevisiškai galėjo suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti. A. S. būdingos individualios psichologinės savybės turėjo įtakos jo elgesiui inkriminuojamos nusikalstamos veikos padarymo metu. Jam konstatuojamos labai žemos intelektualinės funkcijos, menkas socialinis nuovokumas bei kritikos ir prognostinių galimybių ribotumas.

2. Charakteristika, kurioje nurodoma, jog A. S. mokosi pagal mokymosi programą, kuri skirta specialiujų ugdymosi poreikių turintiems mokiniams.

3. Nuteistasis teisiamas pirmą kartą, pripažintas ribotai pakaltinamu, dėl padarytos nusikalstamos veikos gailisi, jo socialinę brandą, šeiminių aplinką ir aplinkos suvokimą.

Tik teismas gali nuspręsti, jog pilnamečio asmens socialinė branda prilygsta nepilnamečiui ir nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jam atitiktų šių ypatumų paskirtį. Nepakankamą socialinę brandą teismai nustato įvertinus byloje surinktus duomenis apie nusikalstamo veikos padarymo aplinkybes (dalykas, būdas, laikas,

vieta ir pan.) (Prapiestis J. et al. 2004. p. 435). Kartais teismams prireikia pagalbos dėl socialinės brandos nustatymo, tokiu atveju teismai gali pasitelkti specialisto pagalbą ir prašyti jo pateikti išvadą dėl asmens socialinės brandos, todėl teismai ne retai atsižvelgia į specialisto paaiškinimus arba jo išvadą dėl jauno asmens socialinės brandos lygio. Dažnai yra vertinamas jauno asmens elgesys baudžiamojo proceso metu, pavyzdžiui, parodymai, jų išsamumas, motyvai kodėl atsisako asmuo duoti parodymus ir pan. (Šakių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 27 d. nuosprendis Nr. 1-64-634/2008), taip pat sveikatos būklė (Vilniaus apygardos teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nuosprendis Nr. 1-208/2007), charakteristika (Kauno apygardos teismo 2010 m. gruodžio 7 d. nuosprendis Nr. 1A-759-397/10) ir kita. BK 81 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta prezumpcija, jog jauno pilnamečio asmens socialinę brandą apibūdina jo padarytos nusikalstamos veikos pobūdis, motyvai bei kitos bylos aplinkybės. Atsižvelgęs į šias aplinkybes, teismas gali pats nuspręsti ar jauno asmens socialinė branda yra pakankama ar priliginama nepilnamečiui, o esant neaiškumams, teismas gali kreiptis į specialistą ir prašyti ekspertizės, atitinkamo paaiškinimo ar išvados dėl jauno asmens socialinės brandos nustatymo (Ūselė, 2010. p. 60).

Summa summarum, galima pastebėti, jog BK 81 straipsnio 2 dalies taikomas atsargiai ir retai. Įvertinus pobūdį, motyvą ir kitas aplinkybes galima identifikuoti arba bent numatyti asmens socialinę brandą. Būtinoms sąlygoms jaunam pilnamečiui taikyti nepilnamečiams skirtas baudžiamosios teisės nuostatas yra atitinkamas amžiaus (18 – 20 m.) ir socialinės brandos prilyginimas nepilnamečiui. Socialinė branda teisinėje literatūroje yra suprantama kaip fizinių, psichologinių ir socialinių asmenį apibūdinančių požymių visuma, atskleidžianti asmens pasiektą brandos pakopą ir jo įgyvendintas socialines užduotis ji nėra sietina su formalia amžiaus riba. Jauno pilnamečio socialinės brandos lygmens nustatymas baudžiamojoje byloje yra tarpdisciplininis klausimas, o norint jį išspręsti būtina psichologines sąvokas užpildyti baudžiamosios bylos aplinkybių turiniu ir įvertinti jų visumą. Iš teismų praktikos ir doktrinos analizės, galima išvelgti, jog didelę įtaką socialiniai brandai nustatyti turi tam tikri psichiniai raidos sutrikimai, išsilavinimo buvimas ar nebuvimas ir amžius. Analizuojant teismų praktiką, pastebima, jog atsiranda labai siaura riba tarp riboto pakaltinamumo ir socialinės brandos stokos. Taip pat teismų praktika pabrėžia ir kitas aplinkybes, kurios apibūdina jauno pilnamečio socialinę brandą, tai yra, turimos žinios, savikritika, požiūris į aplinką ir panašios aplinkybės. Nusikalstamos veikos padarymo motyvai gali padėti identifikuoti asmens žemą arba prilygstančią nepilnamečiui socialinę brandą, tokie motyvai kaip: siekimas pasilinksminti, smalsumas, jaudulys, primityvumas, savanaudiškumas, drąsos ar bebaimystės demonstravimas,

identifikuoja, kad asmuo galimai gali būti socialiai nebrandus. Tačiau tokie veiksniai, kaip bendrininkavimas, sąmoningumas, kai siekiama įvykdyti nusikalstamą veiką, savanaudiškos paskatos, motyvų ir tikslų supratimas bei suformavimas rodo pakankamą socialinę brandą. Teismai atsižvelgia į jauno pilnamečio socialinę aplinką, jo charakteristiką, kartais į specialistų išvadas ir kitas byloje svarbias aplinkybes, tokias kaip nusikalstamos veikos padarymo būdas, motyvai ir į kitas nepaminėtas aplinkybes, tačiau šios aplinkybės dažnai yra įvertinamos per bendrą vertinimo prizmę, retai šios aplinkybės teismo vertinamos individualiai ir konkrečiai (individualizuojant) būtent tam jaunam pilnamečiui, o tai neatspindi tikrojo jauno pilnamečio požiūrio į padarytą veiką, ir socialinės brandos požymių.

3. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sistema ir jos taikymo ypatumai jaunam suaugusiam (pilnamečiui)

3.1. Auklėjamojo poveikio priemonės ir jų ypatumai jauniems pilnamečiams

Kaip ir buvo minėta pirmoje darbo dalyje, auklėjamojo poveikio priemonės yra nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumas. Baudžiamajame įstatyme numatytos auklėjamojo poveikio priemonės yra teismo skiriamos poveikio priemonės, kuriomis yra apribojamos padariusio nusikalstamą veiką nepilnamečio ar jauno pilnamečio teisės ir laisvės. Auklėjamojo poveikio priemonėmis nustatomi tam tikri įpareigojimai arba draudimai, kuriais siekiama pataisyti nepilnametį ir jį ugdyti, padėti jam integruotis į socialinę aplinką, atkurti socialinius ryšius ir sulaukyti jį nuo kitų neteisėtų veikų padarymo (Drakšas, Drakšienė, 2008. p. 146).

Auklėjamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos kaip sudedamoji bausmės dalis, arba kaip bausmės alternatyva (pasitaisymo tikslais), atleidus nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės. Svarbu paminėti, jog auklėjamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos nepilnamečiui, taip pat ir jaunam pilnamečiui, kuris pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui. BK 82 straipsnio 1 dalis numato auklėjamojo poveikio priemones, kurios gali būti skiriamos nusikaltusiam nepilnamečiui, bet ne visos auklėjamojo poveikio priemonės gali būti skirtos jaunam pilnamečiui. Svarbu pabrėžti, jog 86 straipsnio auklėjamojo poveikio priemonė – **atidavimas tėvams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir prižiūrėti** ir 88 straipsnio auklėjamojo poveikio priemonė – **atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą** negali būti taikomos jauniems pilnamečiams, kurie pagal savo socialinę brandą prilygsta nepilnamečiams. Šių straipsnių 1 dalis numato, jog tokios auklėjamojo poveikio priemonės negali būti taikomos ilgiau kaip iki nepilnamečiui sueis aštuoniolika metų. Jauni pilnamečiai kaip subjektai jau yra perkopę 18 metų ribą, todėl įstatymas draudžia jiems taikyti šias auklėjamojo poveikio priemones. Šioje darbo dalyje trumpai aptarsiu kiekvieną auklėjamojo poveikio priemonę, kuri gali būti skirta jaunam pilnamečiui, jos taikymo ypatumus ir dažnumą.

BK 83 straipsnyje numatyta lengviausia pagal savo pobūdį auklėjamojo poveikio priemonė – **įspėjimas**, kuri gali būti skiriama tiek nepilnamečiui, tiek ir jaunam pilnamečiui. Įspėjimas yra auklėjamojo poveikio priemonė, kuri jauną pilnametį informuoja, jog jei jis padarys naujų nusikalstamų veikų, tai jo atžvilgiu bus taikomos atitinkamos teisinės pasekmės ar kiti suvaržymai. Įspėjimas gali būti skiriamas

nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui kaip savarankiška auklėjamojo poveikio priemonė arba kartu su kitomis tokiomis priemonėmis, taip pat teismas, skirdamas nepilnamečiui šią auklėjamojo poveikio priemonę, raštu išaiškina galimas teises pasekmes, jeigu jis padarytų naujų nusikalstamų veikų (Prapiestis J. et al. 2004. p. 439). Įspėjimas dera su visomis kitomis auklėjamojo pobūdžio priemonėmis ir jis dažniausiai skiriamas, kai nepilnametis (jaunas pilnametis) supranta savo kaltę, gailisi, pažada mokytis ar dirbti, bei elgtis atitinkamai. Teismų praktikoje auklėjamojo poveikio priemonė – įspėjimas dažniausiai yra skiriamas kai padaromas baudžiamasis nusižengimas, o jaunas pilnametis charakterizuojamas teigiamai (Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. lapkričio 28 d. nuosprendis Nr. 1-113-557/2016). Teismas, atsižvelgęs į bylos aplinkybes, jog jaunas pilnametis padarė baudžiamąjį nusižengimą, nusižengė pirmą kartą, vos sulaukęs 18 metų amžiaus, administracine tvarka nebaustas ir jokių kitų teisės pažeidimų nėra padaręs, mokosi. Taip pat jaunas pilnametis prisipažino ir gailėsi dėl padarytos veikos, o nusikalstama veika buvo atsitiktinis reiškinys jauno pilnamečio gyvenime. Teismas įvertinęs visas bylos aplinkybes atleido jauną pilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės ir pritaikė auklėjamojo poveikio priemonę – įspėjimą.

BK 83 straipsnyje numatyta kita auklėjamojo poveikio priemonė – **turtinės žalos atlyginimas arba jos pašalinimas**. Ši auklėjamojo poveikio priemonė gali būti skiriama tik tada, kai jaunas pilnametis turi lėšų, kuriomis savarankiškai disponuoja, arba kada jis gali savo darbu pašalinti nusikalstama veika padarytą žalą. Labai svarbu pabrėžti, jog pats nepilnametis (jaunas pilnametis) turi turėti nuosavų lėšų arba būti pajėgus dirbti, tokiu atveju ši auklėjamojo poveikio priemonė tampa veiksminga ir asmuo suvokia savo nusikalstamos veikos pasekmes. Teismas skirdamas tokią auklėjamojo poveikio priemonę atsižvelgia į padarytos turtinės žalos dydį, nepilnamečio amžių, užimtumą (mokymosi ar darbo, taip pat laisvą laiką), fizinius duomenis, sveikatos būklę, turtinę padėtį ir į įvairias bylos aplinkybes (Prapiestis J. et al. 2004. p. 441). Svarbu pažymėti, jog ši auklėjamojo poveikio priemonė dubliuoja bendrą žalos, padarytos nusikalstama veika, atlyginimo institutą, kuris taikomas visais atvejais, kai nusikalstama veika sukeliama žala. Todėl skiriant šią auklėjamojo poveikio priemonę turėtų būti ypač akcentuojami išskirtiniai, t. y. auklėjamieji, jos tikslai ir jų siekiama įgyvendinant šią priemonę (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 34).

Trečioji pagal sunkumą auklėjamojo poveikio priemonė yra **nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai**. Šią auklėjamojo poveikio priemonę numato BK 85 straipsnis. Svarbu pabrėžti, jog šiai auklėjamojo poveikio priemonei yra numatyta tam tikra specifika, pagal BK 85 straipsnio 2 ir 3 dalį šioji priemonė gali būti skiriama tik

nepilnamečiui sutikus. Pagal 1950 m. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 straipsnį priverstinis darbas yra draudžiamas. (Prapiestis J. et al. 2004. p. 443). Kartais įgyvendinant šią nuostatą iškyla problemų, nes nepilnamečio (jauno pilnamečio) sutikimo reikalaujama tik dėl nemokamų darbų vykdymo, o ne dėl jų skyrimo. Todėl pasitaiko situacijų, kad nemokami darbai yra paskiriami teismo nuožiūra, o atėjus laikui juos vykdyti nepilnametis (jaunas pilnametis) išreiškia nesutikimą (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 34). Taip pat skiriant šią auklėjamojo poveikio priemonę yra numatyti laiko rėžiai kiek minimaliai ir kiek maksimaliai (nuo 20 iki 100 val.) gali nepilnametis (jaunas pilnametis) nemokamai dirbti. Teismų praktikoje nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai jauniems pilnamečiams skiriami itin retai. Teismų praktikoje nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai yra skiriami tuomet, kai teismas mano, jog bausmės tikslai gali būti pasiekti be realaus bausmės atlikimo, o jaunas pilnametis susitaiko su nukentėjusiuoju (Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2014 m. spalio 3 d. nuosprendis Nr. N1-172-725/2014). Minėtoje teismų praktikoje, jaunas pilnametis faktiškai yra atlikęs daugiau kaip vienerius metus ir dešimt mėnesių (t. y. praktiškai vieną trečdalį) bausmės, teismas atsižvelgęs į bylos aplinkybes ir nustatęs, jog jaunas pilnametis jau padarė išvadas dėl savo poelgio, paskyrę auklėjamojo poveikio priemonę nemokamus auklėjamojo pobūdžio darbus ir elgesio apribojimus, bei atidėjo bausmės vykdymą.

BK 87 straipsnyje numatyta kita auklėjamojo poveikio priemonė – **elgesio apribojimas**. BK 87 straipsnis numato platų spektrą įvairių draudimų ir įpareigojimų. Teismas atsižvelgęs į nepilnamečio padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, nepilnamečio asmenybę (jo amžių, užimtumą, sveikatos būklę), kitas bylos aplinkybes, taip pat į nepilnamečio nusikalstamą veiką sąlygojusias aplinkybes skiria vieną, kelias ar visas penkias 87 straipsnio 2 ar 3 dalyje numatytas ribojimo ar įpareigojimo priemones (Prapiestis J. et al. 2004. p. 448-449). Teismų praktikoje, jauną pilnametį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės įprasta skirti auklėjamojo poveikio priemonę. Atleidus jauną pilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės ir siekiant, kad kaltinamasis pakeistų elgesį, teismas nusprendė skirti auklėjamojo poveikio priemonė – elgesio apribojimas trims mėnesiams, įpareigojant R. R. būti namuose nuo 23 val. iki 6 val. ir tęsti mokslą (BK 82 straipsnio 1 dalies 5 punktas, 87 straipsnio 1 dalis, 2 dalies 1 ir 2 punktai) (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. rugsėjo 10 d. nuosprendis Nr. 1A-701-626/2018). Taigi apibendrinus, teismui yra nustatyta galimybė parinkti labai įvairų draudimų ir įpareigojimų derinį, kuris leidžia skiriant šią auklėjamojo poveikio priemonę atliepti į labai skirtingas nepilnamečio asmenybės, jo padarytos nusikalstamos veikos ypatybes. Teismų praktikoje auklėjamojo poveikio priemonė – elgesio apribojimas dažniausiai yra skiriamas kai

atidedamas bausmės vykdymas, o jaunas pilnametis charakterizuojamas teigiamai (Marijampolės apylinkės teismo Šakių rūmų 2020 m. vasario 6 d. nuosprendis Nr. 1-149-829/2020). Teismas įvertinęs aplinkybės, jog jaunas pilnametis pirmą kartą padarė nusikaltimą, gailisi dėl nusikalstamos veikos sukeltų padarinių, taip pat iš bylos aplinkybių nustatęs, jog asmuo laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų pritaikė auklėjamojo poveikio priemonę – elgesio apribojimą ir pritaikė bausmės vykdymo atidėjimą. Teismai šią auklėjamojo poveikio priemonę jauniems pilnamečiams dažniausiai skiria, kai asmuo charakterizuojamas teigiamai (gerai), stengiasi socializuotis (dirba, mokosi) ir susitaiko su nukentėjusiuoju (Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. kovo 2 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-189/2005)

Svarbu pažymėti auklėjamojo poveikio priemonių nevykdymo padarinius. BK 89 straipsnis numato auklėjamojo poveikio priemonių nevykdymo pasekmes, šio straipsnio 1 dalis nurodo, jei nepilnametis nevykdo ar netinkamai vykdo auklėjamojo poveikio priemonę ir dėl to buvo ne mažiau kaip du kartus įspėtas, teismas, remdamasis šios priemonės vykdymą kontroliuojančių institucijų teikimu, gali pakeisti tą poveikio priemonę bet kokia kita auklėjamojo poveikio priemone, išskyrus atidavimą į specialią auklėjimo įstaigą. To paties straipsnio 2 dalis numato, jeigu nepilnametis, kuriam yra paskirtos dvi ar trys auklėjamojo poveikio priemonės, jų nevykdo ar netinkamai jas vykdo ir dėl to buvo ne mažiau kaip du kartus įspėtas, teismas, remdamasis šių priemonių vykdymą kontroliuojančių institucijų teikimu, gali pakeisti jas kitomis auklėjamojo poveikio priemonėmis, įskaitant atidavimą į specialią auklėjimo įstaigą. Taigi iškyla problematika dėl jaunų nepilnamečių ir jų atžvilgiu taikant auklėjamojo poveikio priemonių nevykdymo pasekmes. BK 81 straipsnio 2 dalies norma, įtvirtinanti, kokie nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai gali būti taikomi jauniems pilnamečiams, neįvardija BK 89 straipsnio, todėl lieka neaišku, ar tokios pat auklėjamojo poveikio priemonių keitimo taisyklės galėtų būti atliekamos jaunų pilnamečių atžvilgiu (Ūselė, Dobrynina, 2012, p. 35).

Taigi apibendrinus, jauniems pilnamečiams taip pat gali būti taikomos auklėjamojo poveikio priemonės, tačiau BK numato, jog ne visos jauniems pilnamečiams auklėjamojo poveikio priemonės gali būti taikomos. Auklėjamojo poveikio priemonių taikymas yra orientuotas į asmens elgesio pataisymo, ir ugdymo funkciją, o ne nubaudimo. Auklėjamojo poveikio priemonių tikslas yra nepilnamečio asmens resocializacija ir jo asmenybės taisymas į teigiamą pusę. Teismų praktikoje vienos auklėjamojo poveikio priemonės taikomos daug dažniau (elgesio apribojimas), o kitos labai retai (turtinės žalos atlyginimas ar jos pašalinimas). Teismas, atsižvelgęs į bylos aplinkybes, jauną pilnametį, skiria tokią auklėjamojo poveikio priemonę, kuri savo pobūdžiu yra tinkamiausia. Analizuojant teismų

praktiką, nebuvo pastebėta kitokio ar išsimitinimo auklėjamojo poveikio priemonių taikymo jauniems nepilnamečiams. Jauniems pilnamečiams kaip ir nepilnamečiams auklėjamojo poveikio priemonės dažniausiai buvo taikomos atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės, ar atidėjus bausmės vykdymą, rečiau, kartu su bausme.

3.2. Bausmės ir jų skyrimo ypatumai

Bausmė yra griežčiausia valstybės reakcija į netinkamą asmens elgesį, kuri suvaržo asmens teises ir laisves, bei lemianti sunkias pasekmes – teistumą (Prapiestis J. et al. (2004). p. 429). Prieš pradėdant kalbėti apie bausmes, svarbu pabrėžti, jog ne visos bausmių rūšys gali būti taikomos nepilnamečiams arba jauniems pilnamečiams, kurie pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiams. Nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui skiriamos bausmės turi atitikti ne tik tokio asmens padėtį bei asmenybę, bet ir nusikaltimo aplinkybes, jo sunkumą. BK 90 straipsnis nustato išsamų sąrašą bausmių, kurios yra išvardintos logine tvarka, nuo švelniausios iki griežčiausios (Prapiestis J. et al. (2004). p. 457). Viešieji darbai, bauda, laisvės apribojimas, areštas, terminuotas laisvės atėmimas, tik šios bausmės gali būti skiriamos nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui, kuris pripažintas socialiai nebrandžiu ir padariusiam baudžiamąjį nusižengimą ar nusikaltimą. Šioje darbo dalyje bus aptariamoms bausmių jaunam pilnamečiui turinys ir jų taikymo ypatumai.

Labai svarbu atkreipti dėmesį į bausmės skyrimo principus ir ypatumus jauniems pilnamečiams. BK 91 straipsnio 2 dalyje nurodomos aplinkybės, į kurias teismas privalo atsižvelgti skirdamas bausmę nepilnamečiui: 1) nepilnamečio gyvenimo ir auklėjimo sąlygos; 2) nepilnamečio sveikatos būklė ir socialinė branda; 3) anksčiau taikytos poveikio priemonės ir jų veiksmingumas; 4) nepilnamečio elgesys po nusikalstamos veikos padarymo. Teismui šių aplinkybių vertinimas yra labai svarbus, nes tik įvertinus šias aplinkybes, teismas gali visapusiškiau įvertinti, kokią bausmę nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui yra tinkamiausia skirti, siekiant jo resocializacijos ir prevencijos. Skiriant bausmę jaunam pilnamečiui dažnu atveju duomenų apie aplinkybes, numatytas BK 91 straipsnio 2 dalyje baudžiamojoje byloje nebus surinkta, nes jos nėra privalomos skiriant bausmę suaugusiajam, padariusiam nusikalstamą veiką, nebent jau ikiteisminio tyrimo metu paaiškės, kad jauno pilnamečio socialinė branda lygi nepilnamečio brandai (Üselė, Dobrynina, 2012, p. 38).

Viešieji darbai – pasireiškia per du aspektus, pirmasis yra nubaudimo, o antrasis yra auklėjamasis (prevencinis) pobūdis. Jauni pilnamečiai, ar nepilnamečiai, kurie padaro nesunkius nusikaltimus arba baudžiamuosius nusižengimus ir teismas mano, kad toks asmuo dar gali pasitaisyti jam yra skiriami viešieji darbai, taip jauno žmogaus neizoliuojant

nuo visuomenės, o siekiant resocializuoti (Kačerauskas 2004, p. 112). Viešieji darbai skiriami tik tuomet, kai BK specialiosios dalies straipsnis tą numato. Viešųjų darbų bausmė yra pati lengviausia bausmė, kurią teismas gali skirti nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui. Nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui negali būti paskirta daugiau nei 240 valandų viešųjų darbų. Teismas atsižvelgęs į objektyvius ir subjektyvius veikos sudėties požymius, taip pat į nepilnamečio asmenybę ir visas kitas svarbias aplinkybes gali paskirti tokį viešųjų darbų valandų kiekį, koks yra optimalus nepilnamečio ar jauno pilnamečio asmenybės korekcijai. Parenkant konkretų darbą nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui, turi būti atsižvelgiama į tokio asmens sveikatą, amžių, gebėjimus, specialybę, svarbu pabrėžti, kad darbas neturi žeminti asmens orumo (Prapiestis J. et al. 2004, p. 458). Ši bausmė, remiantis Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau – BVK) 39 straipsnio 3 dalimi vykdoma tik rašytiniu nuteistojo sutikimu. Toks reikalavimas grindžiamas Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 straipsnio 2 dalies nuostatomis, įtvirtinančiomis, kad niekas negali būti verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomąjį darbą. Taip pat verta pažymėti, jog už šį darbą nėra mokamas atlygis ir dažniausiai viešieji darbai yra atliekami valstybiniame sektoriuje. Viešųjų darbų bausmės skyrimo ypatumas nepilnamečiams pasireiškia savo trukme. BK 46 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog viešųjų darbų laikas negali būti ilgesnis nei 480 valandų, kai bausmė skiriama už nusikaltimą, ir 240 valandų, kai bausmė skiriama už baudžiamąjį nusižengimą. Kaip jau buvo minėta, BK 90 straipsnio 2 dalyje nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui negali būti paskirta daugiau nei 240 valandų viešųjų darbų. Taigi, išvelgiamas tam tikras skirtumas viešųjų darbų trukmėje, kai viešieji darbai yra skiriami už nusikalstamą veiką. Tačiau analizuojant BK 90 straipsnį ir BK 46 straipsnį, galima pastebėti, jog BK 90 straipsnyje nėra išskiriama viešųjų darbų trukmė, kai jaunas pilnametis ar nepilnametis padaro baudžiamąjį nusižengimą. Šioje vietoje, reikia akcentuoti, tai, jog įstatymo leidėjas BK 90 straipsnyje nurodo tik maksimalią ir bendrąją šios bausmės ribą (240 val.), tačiau nenurodo maksimalios ribos, kai nepilnametis ar jaunas pilnametis padaro baudžiamąjį nusižengimą. Galima akcentuoti tai, jog teismas, kiekvienu konkrečiu atveju skiria tokį viešųjų darbų valandų kiekį, koks jo nuožiūra yra tinkamiausias nepilnamečio ar jauno pilnamečio asmens korekcijai atsižvelgiant į visus byloje nustatytus subjektyvius ir objektyvius požymius. Įstatymų leidėjas neapibrėždamas viešųjų darbų maksimalios valandų ribos nepilnamečiams už baudžiamąjį nusižengimą tai palieka teismams. Teismai įvertinę visas baudžiamojo nusižengimo aplinkybes skiria atitinkamą skaičių valandų viešųjų darbų. Mažai tikėtina, jog teismas skirs daugiau valandų viešųjų darbų nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui padariusiam baudžiamąjį nusižengimą, nei padariusiam nusikalstamą veiką.

Teismų praktikoje viešųjų darbų bausmė jauniems pilnamečiams skiriama retai. Vienoje iš bylų, teismas įvertinęs visas bylos aplinkybes nusprendė, kad jaunam pilnamečiui už baudžiamąjį nusižengimą yra teisingiausia skirti viešuosius darbus. Teismas atsižvelgęs į tai, jog jaunas pilnametis teisiamas pirmą kartą, stengiasi pagal galimybes dirbti ir buvusiose darbovietėse bei mokymosi ir gyvenamojoje vietoje charakterizuojamas iš esmės gerai, taip pat byloje nustatyta atsakomybę lengvinanti aplinkybė (Panevėžio apygardos teismo 2017 m. rugsėjo 26 d. nuosprendis Nr. N1-82-491/2017). Teismas atsižvelgęs į nusikalstamos veikos sunkumą, jauno nepilnamečio charakteristiką, bei norą pasitaisyti ir kitas aplinkybes, paskyrė švelniausią sankcijoje numatyta bausmę – viešuosius darbus.

Taigi apibendrinus viešuosius darbus, galima daryti išvada, jog šios bausmės ypatumas yra tas, kad skirtingai nei pilnamečiams asmenims, nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui asmeniui už nusikaltimą skiriamas maksimalus viešųjų darbų valandų skaičius negali būti didesnis nei 240 valandų. Įstatymų leidėjas BK 90 straipsnis įvardija tik bausmės rūšis, bet nėra įvardijami kiti būtini šios bausmės elementai, kaip viešųjų darbų atlikimo minimalus laikas, kuris yra įtvirtintas BK 46 straipsnyje ir maksimalus valandų skyrimas, kai nepilnametis arba jaunas pilnametis padaro baudžiamąjį nusižengimą. Įstatymų leidėjas nenumatydamas BK 90 straipsnyje maksimalaus valandų skaičiaus, kai jaunas pilnametis arba nepilnametis padaro baudžiamąjį nusižengimą, palieka tokią teisę teismui. Teismas atsižvelgęs į baudžiamojo nusižengimo ir bylos objektyviasias ir subjektyviasias aplinkybes, nusprendžia kiek valandų yra optimaliausia skirti tokiam asmeniui. Taip pat verta paminėti, jog ši bausmė jaunam pilnamečiui yra viena iš resocializacijos priemonių norint jauną asmenį integruoti atgal į visuomenės rėmus, taip pat ir parodyti, jog už jo nusikalstamą veiką ar baudžiamąjį nusižengimą yra tam tikra atsakomybė.

Bauda – bausmė, kuri skiriama teismo nuosprendžiu, įpareigojant nepilnametį ar jauna pilnametį sumokėti tam tikrą pinigų sumą valstybei. Įstatymų leidėjas BK 90 straipsnio 3 dalyje nurodė, kad nepilnamečiui skiriama bauda negali viršyti 50 MGL. Nepilnamečiams ar jauniems pilnamečiams teismas baudą skiria vadovaudamasis BK 47, 54, 90 straipsniuose numatytais taisyklėmis, kai BK specialiosios dalies konkretais straipsniais sankcijoje tai numatyta. Skiriant šią bausmę, kaip ir kiekvieną svarbu įvertinti nepilnamečio ar jauno pilnamečio asmenybę, materialinę padėtį, realias galimybes sumokėti paskirtąją sumą taip pat ar ši bausmė padės pasiekti bausmei keliamus tikslus. Svarbu pažymėti, jog bauda skiriama kaip bausmė yra skiriama tik dirbančiam ir savo lėšų turinčiam asmeniui. Galima įžvelgti, jog ši bausmė yra viena iš problemiškesnių, kai ji yra skiriama nepilnamečiui. Nepilnametis dažniausiai neturi stipraus materialinio (piniginio)

pagrindo, o to pasėkoje, bausmė daro poveikį ne tik nepilnamečiui, bet ir jo šeimos nariams pažeidžiant individualizavimo principą ir galiausiai bauda gali būti perkeliama tretiems asmenims sumokėti, todėl bausmė gali apskritai nedaryti jokio poveikio. Tačiau daugelis problemų pasinaikina, kai tokia bausmė yra skiriama jaunam pilnamečiui. Vienas iš baudos skyrimo ypatumų yra tas, jog baudą galima skirti tik tuomet jei nepilnametis ar jaunas pilnametis dirba ar turi savo turto (BK 90 straipsnio 3 dalis). Jaunas pilnametis dažnai atvejais jau turi savo turto ar bent jau minimalų piniginių pagrindą, todėl tokiam asmeniui yra labiau tikslinga skirti baudą, negu nepilnamečiui. Lyginant BK 47 straipsnį ir BK 90 straipsnio 2 dalį, baudos bausmės ypatumas pasireiškia tuo, kad šiuo atveju skirtingai nei baudos taikymo pilnamečiams atveju, yra nustatytas minimalus (5 MGL) ir maksimalus (50 MGL) baudos dydžiai nepriklausomai nuo nusikalstamos veikos rūšies ir nusikaltimo pavojingumo. Suaugusiems asmenims minimali bauda gali būti nuo 15 MGL (už baudžiamąjį nusižengimą) iki 6 000 MGL (už sunkų nusikaltimą) dydžio, taigi pagrindinis skirtumas lyginant nepilnamečių ar jaunų pilnamečių ir suaugusiųjų baudos bausmė yra jos dydis. Teismų praktikoje baudos bausmė jauniems pilnamečiams skiriama retai. Vienoje iš bylų, teismas įvertinęs visas bylos aplinkybes nusprendė, kad jaunam pilnamečiui už pasikėsinimą padaryti nusikalstamą veiką yra teisingiausia skirti baudą. Teismas atsižvelgęs į jauną kaltininko amžių (ką tik sukako 18 m.), taip pat, kad asmuo mokosi, iš mokymo įstaigos charakterizuojamas teigiamai, palaiko glaudžius socialinius ryšius su tėvais, dirba, iš darbovietės charakterizuojamas taip pat teigiamai (Klaipėdos apygardos teismo 2014 m. sausio 29 d. nuosprendis Nr. 1-86-557/2014). Teismas atsižvelgęs į visas aplinkybes, paskyrė antra pagal švelnumą sankcijoje numatyta bausmę – baudą.

Laisvės apribojimas – tai nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui teismo nuosprendžiu skiriama valstybės prievartos priemonė, kuria kaltininkui nustatomos tam tikros pareigos ir jo elgesį varžantys draudimai bei įpareigojimai, kurie išvardyti BK 48 straipsnyje. Nuteistas nėra izoliuojamas nuo visuomenės, jis gali ir toliau dirbti, mokytis ir gyventi, BK numatyti apribojimai neužkerta tam kelio. Taip pat ši bausmė yra šiek tiek panaši į auklėjamojo poveikio priemonę – elgesio apribojimas (BK 87 straipsnis). Tačiau esminiai skirtumai tarp laisvės apribojimo ir elgesio apribojimo pasireiškia per trukmę, įpareigojimų ir draudimų turiniu, griežtesnės nevykdymo pasekmės. (Prapiestis J. et al. 2004, p. 460). Taigi jaunas pilnametis ar nepilnametis nėra visiškai atskiriamas nuo visuomenės, jis toliau gali reikštis visuomenėje laikantis nustatytų draudimų ir įpareigojimų. Šios bausmės esmė, kad draudimai ir įpareigojimai neatskiria nepilnamečio nuo visuomeninio gyvenimo, neapriboja žmogaus laisvės mokytis, dirbti, gyventi šeimoje, o tik padeda apsaugoti nepilnametį nuo neteisėto elgesio ateityje, o kartu mokina jį laikytis

elgesio standartų, ribojant tam tikrus faktorius, kurie gali turėti jam neigiamos įtakos (Mackevičius, 2010, p. 263). Lyginant BK 90 straipsnį ir BK 48 straipsnį, ypatumų nebuvo pastebėta, išskyrus tai, jog BK 48 straipsnio 6 dalis numato kitokias bausmės keitimo ir nevykdymo pasekmes pilnamečiui. Atsižvelgus į pilnamečio vengimą atlikti šią bausmę, remiantis BK 48 straipsnio 6 dalimi, jeigu nuteistasis vengia atlikti laisvės apribojimo bausmę, teismas bausmę vykdančios institucijos teikimu gali papildomai paskirti šio kodekso IX skyriuje numatytų baudžiamojo poveikio priemonių, tačiau jeigu šią bausmę vengia atlikti nepilnametis arba jaunas pilnametis, tokiu atveju jam yra skiriama XI skyriuje numatytų auklėjamojo poveikio priemonės.

Areštas – trumpalaikė bausmė, kurios terminas skaičiuojamas paromis. Areštas trumpalaikis laisvės atėmimas nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui, kuris gali būti jam skiriamas nuo penkių iki keturiasdešimt penkių parų. Kitaip negu pilnamečiams, jauniems pilnamečiams ar nepilnamečiams yra numatytos švelnesnės ir žemesnės arešto parų skaičius. BK 49 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog už nusikaltimą nustatoma nuo penkiolikos iki devyniasdešimties parų arešto, už baudžiamąjį nusižengimą – nuo dešimties iki keturiasdešimt penkių parų arešto, o nepilnamečiui arba jaunam pilnamečiui terminai yra mažesni – nuo 5 iki 45 parų arešto. Šią bausmę teismas skiria tik BK Specialiosios dalies konkretaus straipsnio sankcijoje numatytais atvejais, vadovaudamasis BK 49, 54 ir 90 straipsnio nustatytomis taisyklėmis. Svarbu paminėti, kad areštas už nesunkius ir apysunkius nusikaltimus nepilnamečiams gali būti skiriamas tada, kai anksčiau atidėtas bausmės vykdymas ar taikytos kitos bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu, nesulaikę jo nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo (Prapiestis J. et al. 2004, p. 462). Šios bausmės tikslas yra apriboti galimybę toliau daryti nusikalstamas veikas. Arešto bausmėje egzistuoja tam specialus „šoko terapijos“ principas, kurio asmuo trumpai yra atskiriamas nuo visuomenės, tikint, kad tai jį paveiks (išgąsdins ar pan.) ir atims norą ateityje kartoti nusikalstamas veikas (Kačerauskas 2004, p. 106-117.).

Terminuotas laisvės atėmimas – apibrėžiamas doktrinoje kaip asmens izoliavimas pagal įsiteisėjusį apkaltinamąjį teismo nuosprendį, uždarius jį tam tikram laikui specialioje valstybinėje įstaigoje siekiant pataisymo tikslo (Švedas, 2003, p. 61). BK 50 straipsnio 1 dalyje, numatyta, jog terminuoto laisvės atėmimo terminas skaičiuojamas metais, mėnesiais ir dienomis. To paties straipsnio 2 dalyje numatyta, jog suaugusiajam asmeniui terminuoto laisvės atėmimo bausmė gali būti skiriama nuo trijų mėnesių iki dvidešimties metų. Jeigu skiriama bausmė pagal šio kodekso 64 straipsnį, kai neatlikus bausmės padaromas naujas nusikaltimas, gali būti paskirta iki dvidešimt penkerių metų laisvės atėmimo bausmė. Lyginant terminuotą laisvės atėmimą suaugusiam asmeniui (BK 64

straipsnis) ir jaunam pilnamečiui arba nepilnamečiui (BK 90 straipsnio 5 dalis) įžvelgiami mažesni terminuoto laisvės atėmimo terminai. Maksimalus šios bausmės terminas nepilnamečiams ar jauniems pilnamečiams – 10 metų, o suaugusiajam 20 metų arba jeigu skiriama bausmė pagal BK 64 straipsnį, kai neatlikus bausmės padaromas naujas nusikaltimas, gali būti paskirta iki 25 metų. Įstatymų leidėjas neįvardija konkrečios terminuoto laisvės atėmimo žemutinės ribos, todėl turėtų būti remiamasi bendromis BK nuostatomis (BK 50 straipsnis). Pagal jas trumpiausiai šios rūšies bausmė gali trukti 3 mėnesius. Svarbu pabrėžti, kad, konkrečiu atveju skirdamas bausmę, teismas terminuoto laisvės atėmimo minimumą turi skaičiuoti nuo pusės minimalaus bausmės dydžio, numatyto BK straipsnio, pagal kurį teisiama nepilnametis, sankcijoje. Ši bausmė yra sunkiausia ir griežčiausia nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui, kuri yra taikoma tik kaip ultima ratio priemonė, užkertanti kelią nusikalstamiems veiksams. Nepilnamečių laisvė ribojama gali būti tik terminuotai ir pagrindinės šios bausmės nuostatos yra aprašytos BK 50 straipsnyje, todėl svarbu pažymėti, jog laisvės atėmimo iki gyvos galvos (neterminuotas) bausmė nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui neskiriama (Prapiestis J. et al. 2004, p. 462). Terminuotas laisvės atėmimas nepilnamečiui galimas tik išskirtiniais atvejais, BK 91 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog terminuotą laisvės atėmimą nepilnamečiui teismas gali skirti, jeigu yra pagrindas manyti, kad kitos rūšies bausmių nepilnamečio nusikalstamiems polinkiams pakeisti nepakanka, arba jeigu nepilnametis padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą. Kaip jau buvo minėta, terminuotas laisvės atėmimas yra ultima ratio bausmė, jei teismas išsiaiškines, jog kitos bausmės asmens nepaveiks ir turi pagrindą manyti, kad kitos rūšies bausmių nepilnamečio nusikalstamiems polinkiams pakeisti nepakanka, arba jei nepilnametis padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą ir išpildo BK 91 straipsnio 3 dalyje numatyta normą, tuomet yra sprendžiamas nepilnamečio laisvės atėmimas. Jaunam pilnamečiui, pagal socialinę brandą prilygintam nepilnamečiui, skiriant terminuoto laisvės atėmimo bausmę taikomi nepilnamečiams numatyti šios bausmės žemutinės ir aukštesnės ribos bei skyrimo ypatumai, o tai galėtų reikšti, kad toks jaunas pilnametis pretenduoja į kur kas trumpesnę laisvės atėmimą negu pilnamečiai. Teismų praktikoje terminuota laisvės atėmimo bausmė jauniems pilnamečiams skiriama tik išskirtiniais atvejais (ultima ratio). Vienoje iš bylų, jaunas pilnametis padaręs tris labai sunkius nusikaltimus mažamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvei (BK 150 straipsnio 4 dalis) ir, tais pačiais veiksmais sukeldamas nukentėjusiajai traumuojančius išgyvenimus, – vieną nesunkų nusikaltimą sveikatai (nežymų nukentėjusiosios sveikatos sutrikdymą). Teismas atsižvelgęs į socialinio tyrimo išvadoje pateiktus duomenis, kurie nurodo, jog jaunas pilnametis yra itin motyvuotas dirbti ir atlyginti nukentėjusiajai padarytą žalą, nagrinėjant

bylą apeliacinės instancijos teisme įsidarbino, darbovietėse yra charakterizuojamas teigiamai. Tačiau gyvenamosios vietos seniūnijoje charakterizuojamas patenkinamai, pažymint apie galimą nuteistojo pakankamai agresyvų elgesį. Nukentėjusiosios atstovė pagal įstatymą nurodė, kad nuteistasis ir toliau nevensia bendrauti su mažametėmis mergaitėmis. Šių aplinkybių visuma, atsižvelgiant ir į tai, kad buvo padaryti labai sunkūs nusikaltimai, sukėlę padarinius nukentėjusiosios sveikatai, sudaro pagrindą spręsti, jog nuteistajam pirmosios instancijos teismo parinkta bausmės rūšis – terminuotas laisvės atėmimas atitinka bausmės paskirtį (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-281-658/2021). Pastebima, jog teismų praktikoje reali laisvės atėmimo bausmė skiriama tuomet, kai jaunas pilnametis padaro (ar pasikėsina padaryti) sunku ar labai sunkų nusikaltimą. Vienoje iš bylų, jaunas pilnametis, atliko pasikėsinimą į žmogaus gyvybę, teismas konstatavo, jog tokios veikos pasekmės yra nebeapataisomos, nes kėsinimosi objektas buvo žmogaus gyvybė, ir nors tokių pasekmių asmuo nesiekė, sąmoningai leido joms kilti. Todėl teismo nuomone, bausmės tikslai bus pasiekti tik jaunam pilnamečiui skiriant bausmę susijusią su realia laisvės atėmimo bausmę (Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-150-166/2008). Teismui nusprendus skirti terminuotos laisvės atėmimo bausmę, bet jaunas pilnametis yra charakterizuojamas teigiamai, anksčiau teistas nebuvo, perspektyvus, taip pat gailisi dėl padarytos veikos, teismai dažniausiai terminuotos laisvės atėmimo bausmės vykdymą atideda (Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-17-361/2016).

Apibendrinant svarbu pabrėžti, kad jauniems pilnamečiams, kurie pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiams, taikytina bausmių sistema minimaliai skiriasi nuo bausmių sistemos skirtos suaugusiesiems BK numatytų bausmių. Pagal socialinę brandą nepilnamečiams prilygintiems jauniems pilnamečiams negali būti skiriama laisvės atėmimo iki gyvos galvos ir atėmimo teisės dirbti tam tikrą darbą ar eiti tam tikras pareigas bausmė, kitų bausmių skiriasi tik trukmė ar dydis, išskyrus laisvės apribojimo bausmę.

3.3. Alternatyvios jaunų pilnamečių baudžiamosios atsakomybės formos: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės vykdymo atidėjimas.

Dvidešimt pirmajame amžiuje baudžiamosios priemonės palaiapsniui derinamos su derinamos su humanišku ir ekonomišku poveikiu. Tai pasireiškia per atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, atleidimo nuo bausmės institutais (Baranaskaitė, 2009, p. 180). Jauniems pilnamečiams pagal socialinę brandą prilygintiems nepilnamečiams, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, atleidimo nuo bausmės ar bausmės vykdymo atidėjimo sąlygos ištis yra lengvesnės nei numatytosios pagal bendras baudžiamosios

teisės nuostatas, taikomas suaugusiesiems. Šioje darbo dalyje bus apibrėžtos alternatyvios jaunų pilnamečių baudžiamosios atsakomybės formos.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės – viena iš įstatyme įtvirtintų teismo teisių sušvelninti kaltininko padėtį vykdant teisingumą. Nagrinėjant BK 93 straipsnį reikėtų pabrėžti, kad nepilnametis ar jaunas pilnametis turi atitikti tam tikras sąlygas, kad būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. BK 93 straipsnyje yra numatytos būtinios ir alternatyviosios sąlygos, kad atleisti nepilnametį ar jauna pilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės. Būtiniosios sąlygos yra šios: pirma, asmuo turi būti nepilnametis, arba jaunas pilnametis, kuris socialine branda prilygsta nepilnamečiui; antra, jis turi būti padaręs baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą; trečia, jis turi būti padaręs nusikalstamą veiką pirmą kartą (BK 93 straipsnio 1 dalis). Apart būtinųjų sąlygų, kad atleisti nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės yra būtina bent 1 alternatyvi sąlyga (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis Nr. 2K-503/2008):

1. Nukentėjusiojo asmens atsiprašė ir visiškai ar iš dalies savo darbu ar pinigais atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą (BK 93 str. 1 d. 1 p.). Ši sąlyga yra susijusi su nepilnamečio ar jauno suaugusiojo aktyviu apgailestavimu dėl padaryto nusikaltimo. Nebūtina atlyginti ar panaikinti visą turtinę žalą. Labai svarbu, kad jaunas pilnametis jaustųsi blogai dėl padaryto nusikaltimo ir dėtų visas pastangas atlyginti nukentėjusiajam padarytą žalą, taip pat susitaikyti su nukentėjusiuoju. Teismai vertina jauno pilnamečio ar nepilnamečio aktyvumą dėl šio tikslo įgyvendinimo. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis Nr. 2K-362-942/2015).
2. Pripažintas ribotai pakaltinamu. Tai tokia nepilnamečio ar jauno pilnamečio būseną, kai dėl psichikos sutrikimo, nusikalstamos veikos padarymo metu jis negalėjo suprasti savo veiksmų pobūdžio ir jų valdyti. Visgi, kaip pažymima teorijoje, svarbu nustatyti, ar nepilnametis yra visavertis nusikaltimo subjektas, ar fizinės, socialinės ir emocinės būklės požiūriais jis pakankamai išsivystęs, ar psichinio ir fizinio išsivystymo trūkumai gali turėti įtakos daromų nusikaltimų suvokimui ir kt. (Drakšas, Drakšienė, 2008 p. 368).
3. Prisipažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką arba yra kitų pagrindų manyti, kad nepilnametis laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų. Įstatyme nenumatytas išsamus alternatyvių sąlygų sąrašas. Šiuo atveju palikta teismo diskrecijos teisė, atsižvelgus į nepilnamečio ar jauno pilnamečio elgesį po nusikalstamos veikos padarymo bei įvertinus visas byloje esančias aplinkybes,

prognozuoti nepilnamečio elgesį ateityje. Tačiau, jei nepilnametis ar jaunas pilnametis padaręs nusikalstamą veiką, dėl kurios dar vyko ikiteisminis tyrimas, vėl padarė analogišką smurtinę veiką, rodo, kad jis reikiamų išvadų dėl savo visuomenei pavojingo elgesio nėra padaręs, todėl teismas neturi pagrindo daryti išvadą, jog jis ateityje nedarys naujų nusikalstamų veikų ir yra visos sąlygos jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. nutartis Nr. 2K-248/2011).

Taip pat verta pažymėti, jog nepilnametis ar jaunas pilnametis nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti atleistas ir bendraisiais pagrindais, kurie numatyti BK VI skyriuje. BK VI skyriuje yra įtvirtintos galimybės atleisti nusikaltusį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo ar nusikalstama veika praranda pavojingumą (BK 36 str.), dėl nusikalstamos veikos mažareikšmiškumo (BK 37 str.), kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius (BK 38 str.), kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 str.), kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39¹ str.), asmuo yra pranešėjas (BK 39² str.) arba pagal laidavimą (BK 40 str.). Teismai atleisdami jauną asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, nurodo tokius argumentus: asmuo padarė baudžiamąjį nusižengimą ir nusižengė pirmą kartą, vos sulaukęs 18 metų amžiaus, administracine tvarka nebaustas ir jokių kitų teisės pažeidimų nėra padaręs, mokosi. Taip pat teismas akcentuoja, jog M. V. prisipažino ir nuoširdžiai gailisi padaręs nusikalstamą veiką, kritiškai vertina savo poelgį. Todėl teismas daro išvadą, jog visos šios aplinkybės duoda pakankamą pagrindą manyti, kad padaryta nusikalstama veika buvo atsitiktinis reiškinys M. V. gyvenime, ir kad ateityje M. V. laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų (Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. lapkričio 28 d. nuosprendis Nr. 1-113-557/2016). Tačiau svarbu pažymėti, kad tokių teismų sprendimų yra nedaug, nuo baudžiamosios atsakomybės jauni pilnamečiai atleidžiami retai.

Bausmės vykdymo atidėjimas – sąlyginė atleidimo forma, kuri priskiriama vienai iš probacijos rūšių. Teisės doktrinoje vyrauja pozicija, kad būtent bausmės vykdymo atidėjimo instituto taikymas nepilnamečių baudžiamosiose bylose yra veiksminga jų pataisymo ir perauklėjimo priemonė, siejama su daug mažesniu šių jaunų asmenų laisvių ir teisių suvaržymu, nei taikant laisvės atėmimo bausmę. Šio instituto tikslas – kontroliuoti nepilnamečio elgesį ir sulaikyti jį nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo ne izoliuojant nuo visuomenės, o priešingai padėti joje integruotis (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 338). BK 92 straipsnis numato bausmės vykdymo atidėjimą ir sąlygas, kada bausmė gali būti atidėta. Šio straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, jog teismas arešto bausmės vykdymą gali atidėti nuo vieno mėnesio iki devynių mėnesių, taip pat yra numatytos dvi sąlygos, kuomet

arešto bausmė gali būti atidėta. Pirmoji sąlyga – asmuo yra nepilnametis ar jaunas pilnametis, kuris pagal brandą prilyginamas nepilnamečiui ir yra nuteistas arešto bausme, antroji, teismas nusprendžia, jog yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo.

Lyginant nepilnamečių ar jaunų pilnamečių arešto bausmės vykdymo atidėjimą (BK 92 str. 1 d.) su BK 75 straipsnio 1 dalimi, bendruoju bausmės vykdymo atidėjimu, galima įžvelgti sąlygų ir terminų skirtumus. Visu pirma, kad suaugusiųjų asmenį teismas atleistu nuo bausmės vykdymo 75 straipsnio 1 dalies pagrindu yra numatyta, kad toks asmuo turi būti pirmą kartą nuteistas arešto bausme, o lyginant su 92 straipsnio 1 dalimi, tokios sąlygos nėra. Taip pat suaugusiųjų, kitaip nei nepilnamečių ar jaunų pilnamečių, bausmės vykdymą galima atidėti nuo trijų mėnesių iki vienerių metų, kas rodo kitokį atidėjimo terminą. Tačiau galima įžvelgti ir panašumą tarp 75 straipsnio 1 dalies ir 92 straipsnio 1 dalies, jis pasireiškia per poveikio priemonę – intensyvią priežiūrą.

BK 92 straipsnio 2 dalis numato, jog nepilnamečiui, nuteistam laisvės atėmimu už vieną ar kelis neatsargius nusikaltimus arba laisvės atėmimu ne daugiau kaip penkeriems metams už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą nuo vienerių iki trejų metų. Įžvelgiama, jog įstatymų leidėjas numato mažiau sąlygų dėl laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo taikymo nepilnamečiams ir pagal socialinę brandą jiems prilygintiems jauniems pilnamečiams. Pagrindiniai skirtumai pasireiškia per: neribojamą laisvės atėmimo bausmės už neatsargius nusikaltimus terminą, taip pat tyčinių nusikaltimų pavojingumo laipsnį, taip pat laisvės atėmimo bausmės terminas yra didesnis (5 m. lyginant su suaugusiesiems numatytu 4 m. maksimaliu laisvės atėmimo bausmės terminu už tyčinius nusikaltimus) (Ūselė, Dobrynina, 2012 p. 38). Verta pabrėžti, kad bausmės vykdymas gali būti atidėtas tik esant įstatymo leidėjo nurodytų sąlygų visumai ir tai yra tik teismo teisė, o ne pareiga. Suformuluotoje teismų praktikoje, taikant bausmių vykdymo atidėjimą pateikiama pozicijai, kad: „esant visoms BK 75, 92 straipsnių taikymo sąlygoms, teismas kiekvieną kartą privalo svarstyti galimybę pasiekti bausmės tikslus be realaus bausmės atlikimo“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą apžvalga). Taip pat teismai atidedami bausmės vykdymą atsižvelgia į jauno pilnamečio asmens charakteristikos bruožus, socialinę brandą, jo elgesį po nusikaltimo padarymo, teismas įvertinęs tai, jog po nusikalstamos veikos padarymo jaunas asmuo pradėjo gyventi kartu su tėvu, jog jis įsidarbino savo tėvo įmonėje, pats tvirtina, kad suprato savo kaltę ir yra pasiryžęs gyventi dorai, laikytis visuomenės nustatytų normų ir įstatymų. Teismas įvertinęs motyvus, argumentaciją ir aplinkybes nustatė, jog yra pakankamas pagrindas manyti, jog

bausmės tikslai bus pasiekti be realaus paskirtos bausmės atlikimo bei remiantis bausmių vykdymo atidėjimo taisyklėmis yra pagrindas nuteistajam taikyti Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 92 straipsnį ir paskirtos terminuotos laisvės atėmimo bausmės vykdymą atidėti (Klaipėdos apygardos teismo 2008 m. kovo 15 d. nuosprendis Nr. 1A-39-462-2008). Tačiau svarbu pažymėti, kad tokių teismų sprendimų yra nedaug, bausmės jauniems pilnamečiams retai atidedamos.

Apibendrinus, alternatyvios jaunų pilnamečių baudžiamosios atsakomybės formos gali būti suprantamos dvejopai. Iš vienos pusės, galima suprasti, kaip alternatyvas represinio pobūdžio baudžiamosioms poveikio priemonėms arba kaip veiksminga jaunų pilnamečių ar nepilnamečių pataisymo ir perauklėjimo priemonė. Iš kitos pusės, alternatyvios atsakomybės formos, gali būti suprantamos kaip atlaidesnis – humaniškesnis požiūris į nepilnamečius ar jaunus pilnamečius, kurie prasikalto ir atleidimas jiems. Teismai atidedami bausmės vykdymą jaunam pilnamečiui atsižvelgia ne tik į BK 75, 92 straipsnių nuostatas, tačiau ir į charakteristikos bruožus, socialinę brandą, jo elgesį po nusikaltimo padarymo.

4. Baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jauniems suaugusiems tarptautiniu lygmeniu ir užsienio šalyse

Tarptautiniu lygmeniu jaunų pilnamečių (suaugusiųjų) baudžiamosios atsakomybės klausimai pradėti akcentuoti jau XX amžiaus pabaigoje. Pagrindiniai tarptautiniai teisės aktai yra Jungtinių tautų standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (1985 m.) (toliau – Pekino taisyklės), Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą (1987 m.) ir Jungtinių Tautų nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos gairės (toliau – Rijado gairės). Šiuose tarptautiniuose teisės aktuose rekomenduojama šalių narių Vyriausybėms, esant reikalui, peržiūrėti įstatymus, susijusius su jauno amžiaus pilnamečiais teisės pažeidėjais, kad atitinkami teismai turėtų galimybę priimti nuosprendžius, kurie savo prigimtimi yra auklėjamojo pobūdžio ir skatina socialinę integraciją į visuomenę, taip pat stengtis išplėsti nepilnamečiams įtvirtintų principų taikymą ir jauniems pilnamečiams teisės pažeidėjams. Rijado gairių 5 straipsnio e punkte yra įtvirtinta nuostata, jog jaunatviškas elgesys, kuris nepaklūsta visuotinėms socialinėms normoms ir vertybėms, dažnai yra sudedamoji brendimo ir augimo dalis ir daugelio asmenų turi tendenciją subrendus išnykti savaime, šiuo punktu yra išsakoma principinė pozicija apie jaunimo nusikalstamo elgesio universalumą (Butkus 2017 p. 75). Pekino taisyklėse galime išvelgti reiškinių ir socialinės brandos minimalias vertinimo nuostatas, taisyklių 4.1 punkte numatyta, jog tose teisinėse sistemose, kur pripažįstama nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžiaus samprata, mažiausia šio amžiaus riba nėra nustatoma nuo pernelyg jauno amžiaus, atsižvelgiant į emocinės, protinės ir intelektinės brandos faktus. Taigi, jau nuo pat XX amžiaus pabaigos yra kalbama apie jaunus suaugusiuosius (pilnamečius) ir rekomenduoja valstybėms išplėsti nepilnamečiams įtvirtintų principų taikymą ir jauniems pilnamečiams teisės pažeidėjams.

4.1. Jaunų suaugusių (pilnamečių) baudžiamosios atsakomybės ypatumų standartai tarptautiniuose teisės aktuose

Jauniems pilnamečiams pažeidus baudžiamojo įstatymo reikalavimus tarptautiniai teisės aktai ir dauguma Europos valstybių numato galimybę su jais elgtis kitaip negu su suaugusiais (vyresniais) asmenimis. Kaip jau buvo minėta, jaunų pilnamečių asmenų baudžiamosios atsakomybės ypatumai pradėti akcentuoti Pekino taisyklėse, bei Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijose dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą (1987 m.). 2003 m. Europos Tarybos Ministrų komitetas rekomendacijoje Nr. R (2003) 20 dėl naujų elgesio su nepilnamečiais pažeidėjais ypatybių ir nepilnamečių teisenos, nuosekliai skirdamas dėmesį jauniems pilnamečiams pabrėžė, jog valstybėms

svarbu numatyti galimybes, kad asmenims iki 21 m. ir teisėjui nusprendus, jog pagal brandą ir atsakingumą jie neprilygsta suaugusiems, būtų taikomos nepilnamečiams numatytos procesinės taisyklės bei intervencija. Labai panašios nuostatos kartojamos ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje CM/Rec (2008) 11 valstybėms narėms dėl Europos nepilnamečiams teisės pažeidėjams taikomų sankcijų ir poveikio priemonių taisyklių (toliau – Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec(2008)). Taigi, galima išvelgti, jog minėtose tarptautiniuose teisės aktuose, sprendžiant jaunų pilnamečių prilyginimą nepilnamečiams ir sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimus yra akcentuojamos amžiaus ribos, bei papildomas reikalavimas branda (Ūselė, 2010. p. 74).

Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec (2008) 21.2 punktas, numato nusikaltusio jauno pilnamečio apibūdinimą, jis apibūdinamas per amžiaus ribas. Toks asmuo yra laikomas bet kuris 18–21 metų asmuo, įtariamas nusikalstamos veikos padarymu ar ją padaręs, kuris, esant tinkamoms sąlygoms, gali būti laikomas nepilnamečiu ir su juo atitinkamai elgiamasi kaip su nepilnamečiu. Šis tarptautinis teisės aktas nurodo rekomendacines gaires, jog būtent nuo 18 iki 21 metų jauni pilnamečiai gali būti traktuojami kaip nepilnamečiai, tačiau atsirado valstybių, kurioms ši amžiaus riba pasirodė per maža ir ją praplėtė iki 25 metų. Kaip jau buvo minėta, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec (2008) yra rekomendacinio pobūdžio, todėl valstybių narių įstatymų leidėjams paliekama laisvė modifikuoti, bei inkorporuoti į valstybės teisinę sistemą kitokias ribas. Pavyzdžiui, Šveicarijos baudžiamojo kodekso 61 straipsnyje įtvirtinta 18-25 metų riba, Vokietijoje (jaunimo teisenos įstatymo 1 paragrafo 2 punktas), Lietuvoje (BK 81 straipsnio 2 dalis) ir kitose nepaminėtose valstybėse baudžiamųjų įstatymų leidėjai įtvirtino 18-21 metų ribą. Taigi, galime matyti, jog įvairiose valstybėse, kurios savo baudžiamuosiuose įstatymuose išskiria jaunus pilnamečius amžiaus ribos svyruoja nuo 18 iki 25 metų (GRZYWA, et.al. 2010. p. 45-46). Praėjus tam tikram laikui tarpui Europos Taryba pradėjo formuluoti brandos vertinimo gaires, Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Rec (2003) 20 dėl naujų elgesio su nepilnamečiais pažeidėjais ypatybių ir nepilnamečių teisenos vaidmens 11 punkte nurodyta, kad atsižvelgiant į užsitęsusį perėjimą į pilnametystę, turi būti galimybė su jaunais suaugusiais iki 21 m. amžiaus elgtis panašiai kaip su nepilnamečiais bei taikyti jiems tokias pačias intervencijas, jei, teisėjo nuomone, jie nėra pakankamai subrendę ir atsakingi už savo veiksmus kaip pilnamečiai suaugusieji. Būtent 2003 metų rekomendacijoje išskiriamos konkretaus amžiaus ribos ir reikšminga sąvoka – branda. Apie jaunų pilnamečių socialinę brandą tarptautiniai teisės aktai užsimena minimaliai, o dar mažiau

apie socialinės brandos nustatymo gaires, todėl tai yra paliekama kiekvienos valstybės teismų diskrecijai. Tarptautiniuose teisės aktuose netiesiogiai pripažįstami tam tikri teoriniai metodiniai jaunų pilnamečių socialinės brandos vertinimo sunkumai (Butkus 2017 p. 75), Ministrų Komiteto rekomendacijoje nr. (87) 20 valstybėms narėms dėl socialinės reakcijos į nepilnamečių nusikalstamumą 18 straipsnis numato, jog rekomenduojama skatinti ir remti lyginamuosius nepilnamečių nusikalstamumo ir jauno amžiaus pilnamečių asmenų nusikalstamumo ypatybių bei šioms amžiaus grupėms tinkamų perauklėjimo ir socialinės integracijos priemonių tyrimus.

Apibendrinus, tarptautiniai teisės aktai kaip rekomendacijos tikrai padarė ne mažą įtaką Europos valstybių baudžiamosios justicijos teisinėje sistemoje. Šie tarptautiniai teisės aktai padėjo pagrindus jaunų pilnamečių specifinei baudžiamajai atsakomybei. Šioje dalyje minėti tarptautiniai teisės aktai akcentuoja jauno pilnamečio svarbą, ragina valstybės lanksčiai reaguoti į jų padarytas nusikalstamas veikas, numatyti lengvatas, kitus kriterijus, kuriais galima palengvinti jauno ir socialiai nebrandaus pilnamečio teisinę padėtį.

4.2. Jaunų suaugusių (pilnamečių) baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas Vokietijoje ir kitose Europos valstybėse

Daugelis valstybių (Vokietija, Nyderlandai, Austrija, Jungtinė Karalystė, Lenkija ir kt.), vadovaudamosi pirmiau minėtais tarptautiniais standartais, į savo nacionalinius įstatymus įtraukė galimybę taikyti specifinę (specialią) nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės formą ir jauniems suaugusiesiems (Gaidelytė, 2013, p. 950). Kaip jau minėta tarptautiniai teisės aktai dėl nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės taikymo jauniems pilnamečiams (suaugusiesiems) yra tik rekomendacinio pobūdžio ir nėra vieno bendro imperatyvo, kuris nustatytu tiksliai, bendras ir privalomas taisyklės. Daugelis Europos šalių, atsižvelgdamos į Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijas, numato galimybę jauniems pilnamečiams (suaugusiesiems) arba taikyti nepilnamečiams numatytus baudžiamosios atsakomybės ypatumus, arba taikyti suaugusiesiems numatytos baudžiamosios atsakomybės sušvelninimus (Dünkel, et al. 2020, p. 97). Yra išskiriami trys pagrindiniai nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reguliavimo būdai: pirmasis, kai valstybė nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę reglamentuoja atskirai nuo bendrosios baudžiamosios atsakomybės įstatymo, tai yra, sukuria specialų įstatymą (Vokietija, Austrija ir kt.). Antrasis modelis, kai nepilnamečių ir bendroji baudžiamoji atsakomybė yra reglamentuoja tame pačiame teisės akte, tačiau tam yra skirtas specialus skyrius (Lietuva, Latvija, Bulgarija ir kt.). Trečiasis, kai valstybė kurioje nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimus reglamentuoja bendroji baudžiamoji teise, o tam tikri atsakomybės

ypatumai yra įtvirtinti atskiruose baudžiamojo kodekso straipsniuose (Kinija ir kt.) (Drakšas, Drakšienė, 2008, p. 127). Visos prieš tai minėtos valstybės, nesvarbu, kad ir koks reguliavimo modelis dėl nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės yra taikomas, pripažįstama, jog mažamečiai vaikai neatsako pagal baudžiamosios įstatymus, o brendimo laikotarpio ypatumų nulemtas nepilnamečio ar jauno pilnamečio elgesys negali būti vertinamas tokiais pat pagrindais kaip ir suaugusiųjų. Šioje darbo dalyje bus akcentuojami Europos valstybių, ypač Vokietijos taikomi jauniems pilnamečiams (suaugusiems) nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai.

Daugelis Vakarų Europos (Vokietija, Prancūzija, Austrija, Ispanija ir kt.) valstybių yra įsteigusios specializuotus jaunimo teismus, o baudžiamąjį persekiojimą vykdo specialūs pareigūnai, kurių veiklą reglamentuoja specialus įstatymai. Vokietijoje nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai jauniems pilnamečiams yra taikomi dažniau negu Lietuvoje ar kitose Europos valstybėse. Vokietijoje nuo 1953 m. baudžiamųjų teisės aktų reformos visi jauni pilnamečiai, padarę nusikalstamą veiką, stoja prieš jaunimo teismą (Butkus 2017 p. 76), taip pat Vokietijoje egzistuoja ir specialus jaunimo teisenos (Youth Courts Law in the version of the promulgation) įstatymas, kuriame apibrėžti nepilnamečių ir jaunų pilnamečių baudžiamosios atsakomybės taikymo ypatumai. 64 proc. visų jaunų pilnamečių, pažeidusių baudžiamąją teisę, buvo teisiami pagal Jaunimo teismo įstatymą, atitinkantį BK 81 straipsnio 2 dalies nuostatas, ir tai aiškiai parodo, kad jaunų pilnamečių integracija į nepilnamečių justicijos sistemą buvo sėkmingai pritaikyta praktikoje (Ūselė, 2010. p. 78). Vokietijos Jaunimo teisenos įstatymo 1 straipsnio 2 punkte yra numatytos amžiaus ribos apibrėžti jaunuoliui (14 – 17 m.) ir jaunam suaugusiam (18 – 20 m.), 105 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog šis įstatymas taikomas ir 18-20 metų asmenims, jei jų asmenybės ir socialinės aplinkos detali analizė, leidžia daryti išvadą, kad nusikalstamos veikos padarymo metu jų protinis ir dorovinis išsivystymas prilygo nepilnamečiui. Savaiame yra įžvelgiamas panašumas su Lietuvos Respublikos BK 81 straipsnio 2 dalimi, tiek Vokietijos jaunimo teisenos įstatymas, tiek Lietuvos BK yra keliamas reikalavimas įvertinti jauno pilnamečio brandą (socialine, psichologine, moraline). Tačiau priešingai negu Lietuvoje, Vokietijoje nepilnamečių ir jaunų pilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimą nagrinėja ne bendros kompetencijos, o specializuotas – jaunimo teismas. Taip pat svarbu pažymėti, jog Vokietija nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę reglamentuoja atskirai nuo bendrosios baudžiamosios atsakomybės įstatymo, o Lietuva šią atsakomybę reglamentuoja tame pačiame teisės akte (BK), tačiau tam yra skirtas specialus skyrius (XI). Gausi jaunimo teismo praktika ir teisėjų specializavimasis būtent jaunimo srityje, leido suformuluoti tam tikras gaires ar kriterijus

apibrėžiančius jaunu pilnamečių socialinės brandos turinį. Atskleidus brandos turinį, teisėjai drąsiau ėmėsi ją vertinti. Taip Vokietijoje baudžiamosios teisės normos, skirtos jauniems pilnamečiams, yra apsvarstomos kaskart sprendžiant jaunuolio baudžiamąją bylą ir taikomos labai dažnai (Üselė, 2010. p. 77). Minėtosios įstatymo nuostatos teisme aiškinamos plačiai sudarant galimybes jauniems pilnamečiams taikyti Jaunimo teismo įstatymą kiekvienu atveju, kai iškyta abejonė dėl jauno pilnamečio brandos (Üselė, Dobrynina, 2012 p. 8). Be Vokietijos, taip pat ir Austrijoje ir Kroatijoje yra numatyti jaunimo teismai ir jauni suaugusieji teisiami jaunimo teismuose (Frieder Dünkel, et al. 2020 p. 97).

Vokietijos Jaunimo teisenos įstatymo 17 straipsnyje numatytas laisvės atėmimas nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui jaunimo kalėjime. Įdomu pabrėžti, jog tai vienintelė kriminalinė bausmė, kuri gali būti taikoma nepilnamečiui ar jaunam pilnamečiui, pagal brandą prilygstančiam nepilnamečiui. Jaunimo teisenos įstatymas numato, jog tokia bausmė yra skiriama kaip ultima ratio priemonė, kai jaunuolio auklėjimui dėl jo kenksmingų polinkių, kurie išryškėjo veikoje, nepakanka auklėjamųjų arba pataisos priemonių, arba kai dėl kaltės sunkumo kriminalinė bausmė yra būtina. Taigi, Vokietijos teisinė sistema numačiusi tik vieną bausmę labai akcentuoja auklėjamojo poveikio priemonių taikymą, o laisvės atėmimas yra galimas tik kaip ultima ratio priemonė, kai kitos poveikio priemonės nepadės ir nepasieks tikslo.

Taigi apibendrinus, Europos valstybėse matyti jaunimo baudžiamosios atsakomybės nuostatų taikymo skirtumas, kai jaunų pilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimų sprendimas patikimas bendros kompetencijos baudžiamųjų bylų teisėjui ir kai jų bylas nagrinėja specializuoti nepilnamečių (jaunimo) baudžiamųjų bylų teisėjai. Pastarieji turi didesnės patirties ir skvarbesnę išvalgą nagrinėdami jaunuolių baudžiamąsias bylas, dažniau atsižvelgia į jų poreikius ir interesus. Taip pat, Vokietijoje įstatymų leidėjas labai akcentuoja auklėjamojo poveikio priemones ir jų taikymą, numatytas tik 1-ąją kriminalinę bausmę – terminuotą laisvės atėmimą, bet jos taikymas galimas tik kaip paskutinė ir galutinė priemonė (ultima ratio).

Daugelis teisės literatūros autorių išskiria tris kryptis, pagal tai, kokie baudžiamosios atsakomybės ypatumai yra taikomi jauniems pilnamečiams (Üselė, Dobrynina, 2012 p. 31-32). Pirmoji kryptis yra susijusi su poveikio priemonėmis, paprastai jos vadinamos auklėjamojo poveikio priemonėmis. Valstybės, kurios taiko auklėjamojo poveikio priemones nepilnamečiams ar jauniems pilnamečiams labai skiriasi galimų priemonių taikymo gausa. Kroatijoje jaunam pilnamečiui, taip pat kaip ir nepilnamečiui, teismas gali paskirti auklėjamojo poveikio priemones numatydamas specialius įpareigojimus,

intensyvią priežiūrą ar nukreipdamas į uždaro tipo įstaigą, taip pat gali paskirti nepilnamečių laisvės atėmimo bausmę (Cvjetko, 2004, Vol. 75, p. 265–275.), tačiau kitose valstybėse yra labai ribotas skaičius tokių priemonių, kurios gali būti taikomos jauniems pilnamečiams (Dignan, et. al. 2010, Vol. 1, p. 382.). Pavyzdžiui Didžiojoje Britanijoje, jauniems pilnamečiams gali būti paskirta tik laisvės atėmimo bausmė tokia, kaip ir nepilnamečiams, t. y. ji siejama su jaunuolių, o ne su suaugusiųjų įkalinimo įstaigomis. Suomijoje keletas specialių nuostatų, taikomų jauniems pilnamečiams (18–20 m.), apima kai kuriuos baudžiamojo proceso ir nepilnamečių įkalinimo įstaigų klausimus (Martuunen, 2004, Vol. 75, p. 315–334.). Antroji kryptis yra, kai valstybėje jauniems pilnamečiams yra taikomi bendroji baudžiamoji atsakomybė, tačiau yra numatytos sąlygos ir galimybės švelninti paskirtą bausmę. Pavyzdžiui, Lenkijoje, Slovakijoje yra įtvirtinta galimybė (vietoj aptartų nepilnamečiams numatytų baudžiamojo poveikio priemonių arba greta jų) švelninti bausmę jauniems pilnamečiams remiantis bendrąja baudžiamąja teise. Ir trečioji, paskutinioji kryptis – kai valstybė nenumato jokių specialių taisyklių jauniems pilnamečiams (Bulgarija, Estija). (Ūselė, Dobrynina, 2012 p. 31-32

Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai (taip pat ir minimali atsakomybės amžiaus riba) įvairiose valstybėse priklauso nuo šalies istorinių, kultūrinių, teisinių, ekonominių, politinių, socialinių, aplinkybių. Galima išvelgti, teigiamą Vokietijos pavyzdį dėl specializuotų teismų nepilnamečiams ir teisėjų specializavimusi nagrinėjant bylas, kuriose teisiami jauni pilnamečiai.

Išvados

1. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra specifinė bendrosios baudžiamosios atsakomybės dalis. Taip pat specifinis yra ir subjektas – nepilnametis, kuris yra apibrėžiamas per fizines ir psichologines savybes, taip pat amžiaus ir socialinės brandos požymius.
2. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai yra įtvirtinami per siauresnį bausmių sąrašą, bausmių skyrimo specifiką, auklėjamojo poveikio priemonių taikymą, švelnesnėmis ir platesnėmis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygomis ir kitais ypatumais, pavyzdžiui, trumpesnis teistumo terminas.
3. Egzistuoja 2 pagrindinės ir būtinos sąlygos, kad jaunam pilnamečiui pritaikyti BK 81 straipsnio 2 dalį. Pirmoji sąlyga yra jauno pilnamečio atitinkamas nuo 18 metų, bet ne didesnis nei 21 metų asmens amžius, antroji – neapkankama socialinė branda.
4. Jauno pilnamečio socialinės brandos pagrindiniai vertinimo kriterijai teisės teorijoje ir dažniausiai teismų praktikoje pasireiškia per nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus ir kitas aplinkybes, pavyzdžiui, elgesys ikiteisminio tyrimo ar teismo metu.
5. Ne visos auklėjamojo poveikio priemonės gali būti pritaikytos jaunam pilnamečiui. Atsižvelgiant į BK 86 ir 88 straipsniuose numatytas auklėjamojo poveikio priemones: atidavimas tėvams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą negali būti taikomos jauniems pilnamečiams, kurie pagal savo socialinę brandą prilygsta nepilnamečiam. Būtent šios auklėjamojo poveikio priemonės, numatytos minėtose BK 86 ir 88 straipsniuose negali būti taikomos jauniems pilnamečiams, nes įstatymų leidėjas numatė amžiaus ribą (18 m.) dėl šių auklėjamojo poveikio priemonių taikymo. Todėl atsiranda problematika dėl auklėjamojo poveikio priemonių nevykdymo padarinių. BK 89 straipsnis neįvardija poveikio priemonių keitimo taisyklių jauniems pilnamečiams, todėl lieka neaišku, kokios auklėjamojo poveikio priemonių keitimo taisyklės yra taikomos jauniems pilnamečiams, kai jie nevykdo teismo paskirtų auklėjamojo poveikio priemonių.
6. Galima pastebėti, jog nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai, numatyti BK XI skyriuje, jauniems pilnamečiams teismų praktikoje yra taikomi retai ir atsargiai. Iš teismų praktikos ir doktrinos analizės, galima išvelgti, jog didelę įtaką socialiniai brandai nustatyti turi tam tikri psichiniai raidos sutrikimai, išsilavinimo buvimas ar nebuvimas, amžius, savikritika, požiūris į aplinką ir panašios aplinkybės. Taip pat atsižvelgiama ir į asmens elgesį baudžiamojo proceso

metu, jo charakteristiką, kartais į specialistų išvadas ir kitas byloje svarbias aplinkybes.

7. Tarptautiniai teisės aktai, jau nuo pat XX amžiaus pabaigos akcentuoja jaunus suaugusiuosius (pilnamečius) ir rekomenduoja valstybėms išplėsti nepilnamečiams įtvirtintų principų taikymą ir jauniems pilnamečiams teisės pažeidėjams.
8. Tarptautiniai teisės aktai kaip rekomendacijos tikrai padarė nemažą įtaką Europos valstybių baudžiamosios justicijos teisinėje sistemoje. Šie tarptautiniai teisės aktai padėjo pagrindus jaunų pilnamečių specifinei baudžiamajai atsakomybei ir numatė jauno pilnamečio svarbą baudžiamojoje justicijoje.
9. Atsižvelgus į Vokietijos pavyzdį, kai specializuotos kompetencijos (jaunimo) teismai sprendžia jaunų pilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimą, galima pastebėti, kad specializuotos kompetencijos teismo teisėjai, lyginant su bendrosios kompetencijos, turi didesnę patirtį ir geresnę įžvalgą nagrinėjant jaunų pilnamečių baudžiamąsias bylas. Lietuvai taip pat reikėtų atsižvelgti į gerąją užsienio, o konkrečiai Vokietijos praktiką dėl specializuotų jaunimo teismų steigimo ir teisėjų specializacijos tokio pobūdžio bylose.

Literatūros sąrašas

Tarptautiniai ir Europos Sąjungos teisės aktai:

1. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos 1990 m. gruodžio 14 d. rezoliucija Nr. 45/112 patvirtintos Nepilnamečio nusikalstamumo prevencijos gairės (Rijado gairės).
2. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 11, su papildymais protokolais Nr. 1, 4, 6 ir 7. Valstybės žinios, 2000, nr. 96-3016.
3. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės žinios, 1995, nr. 60-1501;
4. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos 1985 m. lapkričio 29 d. rezoliucija Nr. 40/33 patvirtintos Standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės)
5. Recommendation No. R (87) 20 of the Committee of Ministers to member states on social reaction to juvenile delinquency. Adopted by the Committee of Ministers on 17 September 1987, at the 410 meeting of the Ministers' Deputies [interaktyvu. Žiūrėta 2020 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16804e313d>>;
6. Europos Tarybos Ministrų komiteto rekomendacija Rec (2003) 20 valstybėms narėms Dėl naujų elgesio su nepilnamečiais pažeidėjais ypatybių ir nepilnamečių teisenos vaidmens. Recommendation No. R (2003) 20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. Adopted by the Committee of Ministers on 24 September 2003, at the 853 meeting of the Ministers' Deputies.
7. Recommendation No. R (2003) 20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice. Adopted by the Committee of Ministers on 24 September 2003, at the 853 meeting of the Ministers' Deputies. 34 Recommendation CM/Rec(2008)11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures (Adopted by the Committee of Ministers on 5 November 2008 at the 1040th meeting of the Ministers' Deputies)
8. Europos Tarybos Ministrų Komitetas Ministrų Komiteto rekomendacija CM/Rec(2008)11 valstybėms narėms dėl Europos nepilnamečių teisės pažeidėjų, kuriems paskirtos sankcijos arba poveikio priemonės, taisyklių. Priimta Ministrų

Komiteto 2008 m. lapkričio 5d. 1040-ajame Europos Tarybos Ministrų Komiteto ministrų pavaduotojų posėdyje) [interaktyvus. Žiūrėta 2022 m. balandžio 1 d.]. Prieiga per internetą: <<https://rm.coe.int/16806f4088>>;

Teisės norminiai aktai

9. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2741.
10. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Valstybės žinios, 2002, nr. 73-3084.
11. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. Valstybės žinios, 1996, Nr. 1-1234.

Specialioji literatūra

12. Abramavičius A. et al. (2001). Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: vadovėlis. Vilnius: Eugrimas,
13. Baranaskaitė, (2009) A. Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. Socialinių mokslų studijos, nr. 4(4).
14. Bluvšteinas J. (ats. red.) (1994). Kriminologija. Vilnius.
15. Cauffman E., Steinberg L. (2000). (Im)maturity of Judgment in Adolescence: Why Adolescents May Be Less Culpable Than Adults // Behavioral Sciences and the Law. Vol. 18.
16. Cote, J. (2000) Arrested adulthood: the changing nature of maturity and identity. New York: University Press.
17. Cvjetko B. (2004). Criminal Responsibility of Minors in the Republic of Croatia. International Review of Penal Law, Vol. 75.
18. Dapšys, A., Misiūnas J., Čaplinskas A. (2008). Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Teisės instituto mokslo tyrimai. 5 tomas. Vilnius: Teisės institutas.
19. Dignan J. et. al. (2010). Juvenile Justice systems in Europe. Current situation and Reform Developments. Vol. 1.
20. Drakšas, R. (2008). Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Monografija. Vilnius: Justitia.
21. Drakšas, R., Drakšienė A. (2008). Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Antroji pataisyta laida. Vilnius: Eugrimas.
22. Dünkel F., (2004). Juvenile justice in Germany: between welfare and justice. Greifswald.

23. Dünkel F., Geng B., Passow D. and Sakalauskas G. (2020) Neuroscience findings on brain maturation – arguments for the exclusive criminal liability of young people. *Kriminologijos studijos*, 8, doi: 10.15388/CrimLithuan.2020.8.4.
24. Gaidelytė D. (2013). Probleminiai nekaltumo prezumpcijos aspektai įrodinėjant jauno pilnamečio nepakankamą socialinę brandą. Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios teisės ir proceso institutas.
25. Butkus G. (2017). Socialinės brandos psichodiagnostinio vertinimo galimybės teismo psichologijos ekspertizėje. Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos, 27 tomas, Nr. 4.
26. Greenberger, E., Sorensen, A. B. (1974). Toward a Concept of Psychosocial Maturity // *Journal of Youth and Adolescence*, Vol. 3.
27. Grzywa, J., et.al. (2010). Juvenile Justice systems in Europe. Current situation and reform developments. Vol. 4. Germany.
28. Jatkevičius A. (2003). Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: <http://www.nplc.lt/sena/lit/lit23/lit23santr.pdf>.
29. Kačerauskas J. (2004). 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu. *Jurisprudencija*, Nr. 57(49). P. 106-117.
30. Mackevičius T. ir Rakštelis M. (2010). Laisvės apribojimo įgyvendinimas. Vilnius: *Jurisprudencija*. Nr. 4 (122).
31. Martuunen M. (2004). The Basis of Finnish Juvenile Criminal Justice, *International Review of Penal Law*, Vol. 75.
32. Myers D. G. (2000). *Psichologija*. Vilnius.
33. Pradel, J. (2001). *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas
34. Prapiestis J. et al. (2004). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: TIC, kn.1: bendroji dalis
35. Sakalauskas G. (2013). Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų prasmė, ISSN 1392-1592. *Teisės problemos*. Nr. 3 (81).
36. Sakalauskas G. (2000). Vaikų ir jaunimo baudžiamosios atsakomybės užsienio šalyse raidos tendencijos. Vilnius: *Teisės problemos*. Nr. 3-4.
37. Švedas G. (2003). Laisvės atėmimo bausmė: baudžiamosios politikos, baudžiamieji teisiniai ir vykdymo aspektai. Vilnius: Registrų centras,

38. Ūselė L. (2010). Jaunų pilnamečių (18-20) socialinė branda – nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų jiems taikymo veiksnys. Vilnius: Teisės problemos. Nr. 2 (68).
39. Ūselė, L., Dobrynina, M. (2012). Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas. Vilnius: Teisės institutas
40. Wessels J. (2003). Baudžiamoji teisė: bendroji dalis, trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas, vert. Armanas Abramavičius, Gintaras Godas. Vilnius: Eugrimas.

Teismų praktika

41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-362-942/2015
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gegužės 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248/2011
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-503/2008
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 16 d. Teismų praktikos taikant bausmių vykdymo atidėjimą (Baudžiamojo kodekso 75 ir 92 straipsniai) apžvalga. Teismų praktika, 2008, nr. 28.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-418/2006
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. kovo 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-200/2004
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. rugsėjo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-470/2004
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-367/2004
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 23 „Dėl teismų praktikos taikant bendruosius bausmių skyrimo pradmenis“. 1999 m. gruodžio 23 d.)
50. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. kovo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-82-487/2022
51. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gruodžio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-281-658/2021

52. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gegužės 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr.1A-258-453/2020
53. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 11 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-48-483/2017
54. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. kovo 2 d. nuosprendis, priimta baudžiamojoje byloje Nr. 1A-189/2005
55. Panevėžio apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. rugsėjo 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-82-491/2017
56. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-17-361/2016
57. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. lapkričio 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-113-557/2016
58. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. sausio 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-86-557/2014
59. Kauno apygardos teismo 2010 m. gruodžio 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-759-397/2010
60. Kauno apygardos teismo 2009 m. lapkričio 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-554-81/2009
61. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. kovo 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-39-462-2008
62. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-150-166/2008
63. Vilniaus apygardos teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-208/2007
64. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2018 m. rugsėjo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-701-626/2018
65. Šiaulių apylinkės teismo 2017 m. spalio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-363-616/2017
66. Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2014 m. spalio 3 d. nuosprendis Nr. N1-172-725/2014
67. Šakių rajono apylinkės teismo 2008 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-64-634/2008

Kiti šaltiniai

68. Teise.pro. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai: ką svarbu žinoti?
Prieiga per internetą: <https://www.teise.pro/index.php/2021/04/16/nepilnameciu-baudziamosios-atsakomybes-ypatumai-ka-svarbu-zinoti/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 2 d.]

Santrauka

Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jauniems suaugusiems Lietuvoje ir užsienio šalyse

Kasparas Žoštautas

Magistro darbe analizuojama nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės taikymo ypatumai jauniems suaugusiems (pilnamečiams). Darbe yra nagrinėjami tarptautiniai, Europos Sąjungos ir nacionaliniai teisės aktai, taip pat atsižvelgiama į doktriną ir mokslininkų padarytas išvadas. Teismų praktika svarbi, nes joje išskiriami teismų sprendimai dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 81 straipsnio 2 dalies taikymo ar netaikymo. Analizuojamas Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso XI skyrius. Pritariama daugeliui mokslininkų, jog nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra specifinė bendrosios baudžiamosios atsakomybės dalis. Taip pat specifinis yra ir subjektas – nepilnametis, kuris yra apibrėžiamas per fizines ir psichologines savybes, taip pat amžiaus ir socialinės brandos požymius. Rašant magistrinį darbą yra pastebėta, jog nepilnamečių ir jaunų pilnamečių daromi teisės pažeidimai yra panašūs savo pobūdžiu ir ypatumais, kuriuos lemia jaunas kaltininkų amžius ir socialinės brandos stoka. Analizuojant teismų praktika buvo pastebėta, jog Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 81 straipsnio 2 dalis Teismai taiko itin atsargiai ir vangiai. Atsižvelgus į užsienio, o konkrečiai į Vokietijos įstatymus ir teisinę sistemą, pastebimas ryškus skirtumas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės taikymo dažnume jauniems pilnamečiams. Padarytos išvados, kad tokį skirtumą lemia Vokietijoje įsteigti specializuoti jaunimo teismai ir teisėjai, kurie specializuojasi jaunimo bylose.

Summary

Application of Peculiarities of Criminal Liability of Juveniles for Young Adults in Lithuania and Foreign Countries

Kasparas Žoštautas

The master's thesis analyzes the peculiarities of the application of criminal liability of minors to young adults (adults). The work examines international, European Union and national legislation, as well as the doctrine and conclusions of scientists. The case law is important because it distinguishes court decisions regarding the application or non-application of Article 81 (2) of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. Chapter XI of the Criminal Code of the Republic of Lithuania is analyzed. Many scholars agree that juvenile justice is a specific part of general criminal responsibility. Also specific is the subject - a minor, who is defined by physical and psychological characteristics, as well as signs of age and social maturity. While writing the master's thesis, it has been observed that the offenses committed by minors and young adults are similar in nature and peculiarities, which are determined by the young age of the perpetrators and the lack of social maturity. Analyzing the case law, was noticed that the courts apply Article 81 (2) of the Criminal Code of the Republic of Lithuania with extreme caution and sluggishness. Given the foreign and German legal and legal framework, there is a marked difference in the incidence of juvenile delinquency among young adults. It is concluded that this difference is due to the establishment of specialized youth courts and judges in Germany.